

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2017

Úspěšná výstava rusínské malířky Viktorie Manajlo Prichod'ko | Co řeší novela zákona o náhradě majetkových škod | Ivan Pop: Konec impéria. Těžké probouzení Rusínů | Zašlá sláva užhorodského fotbalu | Obrázky z Kobylecké Poljany | Studie Jakuba Vlacha Deportace Židů z Podkarpatské Rusi | Rodný kraj: Uplynulo 70 let od vraždy řeckokatolického biskupa Teodora Romže

Jsme jedné krve

To větu určitě znáte z Kiplingovy *Knihy džunglí*: „Jsme jedné krve, ty a já.“ Poslední dobou si ji občas připomínám, i když v trochu jiných souvislostech, než ji v slavné knížce pronášel Mauglí. K zamyšlení nad jejím významem mě přivedly příbuzenské příběhy, s nimiž se ve svém okolí setkávám. Například vyprávění historičky a etnografky paní Heleny Noskové, Slovenky žijící v Česku. Nedávno mi vyprávěla, že část její rodiny má rusínské kořeny. Vzpomínala přitom na zvyky, písničky a rusínský jazyk, s nimiž se v dětství setkávala. Dodnes si to všechno pamatuje. (Vyprávění paní doktorky Noskové brzy uslyšíte v rozhlasovém pořadu věnovaném národnostním menšinám *Mezi námi na ČRo Plus*.) Náš rozhovor pak nabral i obecnější směr – zamýšlely jsme se nad kulturní spřízněností Slováků, Čechů Rusínů i dalších Slovanů s ostatní Evropou; nad kulturní „vzájemností mezi kmeny slávskými“. (Parafrazuji název spisu Jána Kollára, významného česko-slovenského obrozeneckého básníka.) Příjemný osobní „příbuzenský“ šok jsem zažila před časem v Maďarsku i já. Docela náhodou jsme s rusínskou lékařkou, kterou už dlouho znám, zjistily, že máme společného pradědečka: rusínského malíře Kornéla Fencika, žijícího v 19. století, malíře užhorodské řeckokatolické diecéze. A já pořád, proč je mi Marianna Ljavincová odjakživa tak sympatická a osobně blízká... Musím ještě dodat, že díky dalšímu příbuznému, muzikantu Sašovi, který žije v Mukačevě, vím, že jedna z větví mé rodiny je roztroušena po celém evropském kontinentu. Ani nevím, kolik příbuzných po světě mám. Ale vlastně to ani není tak důležité. Závažnější je vědomí národní pospolitosti, pocit soudržnosti nejen s příbuznými i nepříbuznými Rusíny, ale také s Čechy, Slováky i s „neslovanskými“ národy.

O něčem podobném pěkně vyprávěla na vernisáži své výstavy paní Viktorie Manajlo Prichod'ko: Líčila, jak na Podkarpatské Rusi společně žijí lidé různých národností (je to i téma jednoho jejího cyklu obrazů). Pokud mezi ně nevstoupí politika a mocichtiví politici, kteří cíleně rozněžňují nesnášenlivost, nemají mezi sebou větší problémy.

Rusíni mají příbuzné a blízké po celém světě. S jinými národy a národnostmi je spojují – obecně řečeno – nejen osobní příbuzenské vztahy, ale i společné kořeny, územní příslušnost či náboženství. Zkrátka, společné kulturní základy a mnoho jiného. Přála bych rusínskému národu, aby byl pevnou a nedílnou součástí Evropy nejen v Česku, Maďarsku či třeba na Slovensku, ale také v zemi, kde jich žije nejvíce – na Podkarpatské Rusi. Ještě pořád to tak není, a nikoliv jejich vinou.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto: Jiří Havel

Viktorie Manajlo Prichod'ko na výstavě svých obrazů v Domě národnostních menšin

Barvy Podkarpatské Rusi v Praze

V první polovině prosince rozsvítily galerii Domu národnostních menšin v Praze temperamentní barvy a tvary na obrazech rusínské malířky Viktorie Manajlo Prichod'ko. Expozici jsme v souladu s charakteristickými rysy výstavy nazvali „Barvy Podkarpatic“. Den před zahájením přivezla paní Viktorie s manželem svá díla na Vinohrady; celkem 31 obrazů. Do galerijních vitrín umístila na ukázkou i několik výtvarných publikací věnovaných umělecké rodině Manajlo a její osobnosti.

Hned po příjezdu se dala do práce, aktivně se podílela na instalaci, stěhovala s námi

obrazy z auta, vyměřovala, lepila, urovnávala, přitom všem stihla být velice milá a komunikativní. Projevilo se to také na vernisáži, která se uskutečnila 28. listopadu. Půvabná a sympatická paní tu poutavě vyprávěla pozorně naslouchajícím účastníkům o své tvorbě, o námětech obrazů, o tom, jak vidí a maluje svou podkarpatskou domovinu. Obrazy, které na výstavě představila, vypovídají o tom, že ji hluboce prožívá, vnímá půvaby Podkarpatské Rusi a má k ní silný emocionální vztah. Je portrétistka i krajinářka, zachycuje člověka v pohybu i poklidném zamýšlení, zobrazuje svéráz krajiny.

Pokračování na straně 3

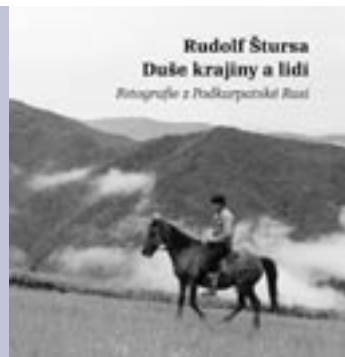
POZVÁNKA

Společnost přátel Podkarpatské Rusi vás zve na křest publikace
Rudolf Štursa: Duše krajiny a lidí
Fotografie z Podkarpatské Rusi.

Prezentace se uskuteční za přítomnosti autora ve čtvrtek **22. února 2018 v 17 hodin** v galerii Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Součástí křtu bude krátká beseda s autorem a kulturní program.

Po programu zveme na malé občerstvení.

Film o dějinách Podkarpatské Rusi: V osidlech velmocí

Kdysi koloval takový smutný vtíp: Potkal Vasil Ivana a ptal se ho, jak žil v uplynulých letech, co se neviděli. Ivan odpověděl: „Byl jsem v Rakousko-Uhersku, pak v Československé republice, potom v Maďarsku, později v Sovětském svazu a nakonec na Ukrajině...“ „To jste se nacestoval,“ divil se Vasil. „Ale kdepak, vždyť já celý život nevystřelil nos z Mukačeva!“

Vzpomněla jsem si na tu starou anekdotu při shlédnutí nového dokumentu o podkarpatských dějinách, neboť v několika větách vyjadřuje dějiny Podkarpatí.

Totéž téma výtečně zpracovali tvůrci dokumentu **V osidlech velmocí**. Sotva mohli vymyslet výstižnější název pro snímek pojednávající o dramatické, v průběhu staletí často až tragické historii nevelkého území Podkarpatská Rus, Kárpátalja, Zakarpatská Ukrajina... atd., atd. Film, který měl v prosinci 2017 na Slovensku premiéru, je přesvědčivou výpovědí o tom, čím všim si prošel region pod Karpatami. Kdo měl o něj zájem, kdo o něj usiloval a posléze ovládl, jaké zvraty prožil. A hlavně – jak se žilo lidem, kteří jej obývali. Autoři věnovali tento svůj významný projekt nadcházejícímu stému výročí vzniku Československé republiky – státu, který měl v letech 1919–1938 nespornou zásluhu na povznesení své tehdejší nejvýchodnější části. Uznávají to i současné generace Rusínů; např. předseda Národní rady Rusínů na Podkarpatí MUDr. J. Župan prohlásil: „Byla to asi nejšťastnější etapa v historii

Rusínů. Československo bylo demokratickým a průmyslově vyspělým státem, Podkarpatská Rus k nemu patřila 19 let. A Rusínům nabídl mnoho možností...“ Snímek, k němuž vytvořil námět **Ján Lipinský** a scénář historik **prof. Ivan Pop**, vznikl v produkci Sdružení inteligence Rusínů Slovenska. Režie i kamery se ujal **Igor Sivák**.

Dokument se zaměřuje na 20. století, neboť právě v tomto období se na Podkarpatí – a samozřejmě zejména ve světě – staly významné události, jež určily osud mnoha zemí Evropy a rozhodly o životě národů a milionů lidí. Tvůrci pojímají světové dějiny z hlediska Podkarpatské Rusi, sledují, jak ji zasáhly. Archivní záběry i komentáře profesora Popa provázejí diváky klíčovými momenty. Představují bídu podkarpatského lidu a nelehké rozhodnutí mnohých uniknout nouzi emigrací do Ameriky. Připomínají bitvy první světové války odehrávající se hlavně v roce 1915 na podkarpatském území – výmluvné záběry křížů na hrobech jsou silnější než slova. Sledují poválečná politická jed-

nání, kdy, jak říká prof. Pop, „rusínský kraj se po prvé stal předmětem jednání světové diplomacie“. Film se dále věnuje spojení Podkarpatí s nově vzniklou Československou republikou, létům rozmachu, kdy čs. stát řešil naléhavé ekonomické, politické, finanční i vzdělanostní problémy. Jenže necelých dvacet let bylo málo... Přišel Mnichov, „operetní“ pokus ukrajinských nacionalistů o nastolení „Karpatské Ukrajiny“, pak Maďaři a druhá válka; odchod mnoha mladých Rusínů na východ v naději, že budou bojovat proti nacistům. Ale v SSSR je čekal gulag. A po válce nedobrovolné „předání“ Podkarpatské Rusi Stalinovi, aniž se k někomu poctivě zeptal místních lidí, co vlastně chtějí.

Dokument sleduje a zároveň ostře komentuje cesty historie Podkarpatka. Přináší unikátní archivní záběry (např. z bojů první světové války, z „chustské republiky“, z politických jednání atd.) a zároveň i objevná fakta, která většina diváků asi nezná. Týká se to např. úlohy Heliodora Píky při záchraně Rusínů ze sibiřských lágrů, či objevů prof. Popa v moskevských archívech o předem pečlivě připravené loupeži podkarpatského regionu.

Vedle faktů a věcně zajímavých a podnětných záběrů nabízí film i krásu. Pohledy na půvab krajiny, na hory, poloniny, na vesnice a městská osídlení, na svérázný místní kolorit.

Je to záslužný snímek, důstojný příspěvek k výročí republiky. Dík Rusínům na Slovensku, že na ně pamatují!

AGÁTA PILÁTOVÁ

Jak se v Užhorodě slavilo 99. výročí vzniku republiky

Výročí vzniku Československé republiky si také letos 28. října připomněli Češi a Slováci žijící v Zakarpatské oblasti Ukrajiny, ale i Podkarpatorusové a turisté z České republiky a Slovenska. Ve sváteční den v odpoledních hodinách se sešli u busty T. G. Masaryka nedaleko centra Užhorodu.

V podvečer a večer pak následovalo velice vydařené setkání v užhorodské kavárně – muzeu „Pod zámek“ v Olbrachtově ulici. Kavárna, hojně vyzdobená památkami na uherské a československé období Podkarpatské Rusi, se zaplnila až „po strop“. Pozitivní je, že si cestu do kavárny našli i někteří obyvatelé Užhorodu, zvláště mladší generace, kteří se nehlásí k české či slovenské národnosti. Mezi přítomnými turisty bylo možno objevit i takové nadšence, kteří jen v letošním roce navštívili Podkarpatí již posedmé! K dobré náladě večera přispěla moravská cimbálová muzika Litera z Vlčnova. Večer zorganizovali společně Klub T. G. Masaryka v Užhorodě, Užhorodský spolek Slováků a Petr Židek, Čech pořádající turistické pobyty v Zakarpatí. **JAN ČOPÍK**

Setkání u Masarykovy busty v Užhorodě

Foto Jan Čopík

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Úspěšné snímky z Podkarpatí.** Před časem jsme informovali o záslužné fotografické publikaci *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky*, kterou vydala Slovanská knihovna. (Snímky objevili v archívech její odborní pracovníci.) Máme radost, že – jak nám napsal ředitel Slovanské knihovny Lukáš Babka, „celé téma žije poměrně hezkým životem. Druhé vydání knihy je opět rozebráno. Po jarní velké výstavě v Galerii Ilko v Užhorodě proběhla v září a říjnu výstava v Kyjevě. A nyní společně s Českým centrem v Kyjevě připravujeme ex-

pozici na několika dalších místech v Ukrajině.“ Blahopřejeme!

* **Klub TGM** v Užhorodě vydal nová kalendář na příští rok. Lze jej stáhnout ze stránek Klubu TGM www.klubtgm.cz/publikace/

* **Mezi námi**, pravidelný rozhlasový pořad o národnostních menšinách, který se vysílá vždy v sobotu odpoledne na ČRo Plus, má pro každou národnostní menšinu zvláštní logo. Takhle vypadá to naše, rusínské:

* **Členské příspěvky** naší organizaci za rok 2017 prosíme uhradit nejpozději do Vánoc; pokud jste ještě nezaplatili, pošlete urychleně na náš účet, č. účtu 12939111/0100. Děkujeme.

* **Výstavu českých knih o Podkarpatské Rusi** připravujeme ve spolupráci se Slovanskou knihovnou v prostorách Národní knihovny v Praze v Klementinu. Uskuteční se v podzimních měsících roku 2018. Pokud máte zajímavé knihy, které nám můžete zapůjčit, nebo podnětné nápady na dané téma, napište nám! Někteří čtenáři nám už své podněty poslali.

ap

Barvy Podkarpatské Rusi v Praze

Dokončení ze strany 1

„Mým tématem je rodná země,“ říká. Jedním z nejpůsobivějších obrazů, jež v Praze představila, je cyklus, který bychom mohli nazvat „Národy a národnosti“. Na jednotlivých obrazech jsou tu totiž zachyceni představitelé národností žijících v zemi pod Karpaty. Každému z nich je věnován jeden portrét. Vedle několika Rusínů z různých regionů (představitel Huculů, Lemků atd.) je tu zobrazen i Maďar, Rumun, Slovák a další. Všichni v národních krojích. Zdařilý je také obrazový diptych Čardáš – dvojice tanečníků zachycená v temperamentním pohybu.

Po zahájení pak paní Viktorie ještě dlouho besedovala s přítomnými, odpovídala na dotazy, vyprávěla o své umělecké tvorbě i dalších aktivitách, o uměleckém životě na Podkarpátí. Na vernisáži i v rozhovorech mluvila „po našem“ – rusínsky, a všichni jí přesto – nebo možná právě proto – dobře rozuměli.

Otevření výstavy ozdobil svým zpěvem rusínský soubor Kantar vedený Martinem Veličkem.

Paní Viktorie pochází z umělecké rodiny, její dědeček Fedor Manajlo patřil k významným představitelům podkarpatské malířské školy. Za první republiky studoval v Praze. (Jeho umělecký portrét zařazujeme do tohoto čísla PR – jednak jako poctu vnučce Viktorii, a jednak proto, že si na začátku příštího roku připomeneme 40. výročí úmrtí tohoto předního rusínského umělce.)

Také otec Viktorie Ivan Manajlo a bratr Andrej jsou významní podkarpatské výtvarníci. Bratr žije v Maďarsku. Malířka vystudovala dějiny

Foto repro Agáta Pilátová

Diptych Čardáš

umění na Státní univerzitě v Užhorodě a malbu na Zakarpatské umělecké akademii, v oboru kunsthistorie je aspirantkou Národní akademie ve Lvově. Působí také jako vysokoškolská učitelka, což se velmi příznivě odráží i na jejím veřejném projevu. V rodné zemi vede Muzeum Fedora Manajlo, tvorbou svého děda se zabývá i jako historička umění. Jak vyplývá z článku Ivana Popa, Manajlovo dílo ještě není v úplnosti nalezeno, je tedy stále co objevovat. Mimochodem, paní Viktorie bádá i v uměleckých institucích Praze.

Malířská tvorba Viktorie Manajlo je tematicky i formálně bohatá. Věnuje se různým žánrům a technikám. Pracuje také jako scénografka a věnuje se dekorativnímu umění a ornamentalistice. Inspirativní vzor dědečka ji přivedl k zájmu o lidové tradice, z nichž její tvorba ve značné míře vychází. Vnímá i odkaz podkarpatských lidových malířů. V její tvorbě se projevuje láska k etnografii a folkloru. Zobrazuje realitu, pracuje se symboly, v jejích obrazech jsou patrné prvky expresionismu, fauvismu, kubismu a abstrakce. Stále objevuje nové tvůrčí možnosti. Vždy však tvoří s emocionálním nasazením a empatií.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Agáta Pilátová

Soubor Kantar na vernisáži

Rusínský malíř Fedor Manajlo studoval na UMPRUM v Praze

Před čtyřiceti lety zemřel Fedor Manajlo (*19.10.1910 Ivanovce, †15.1.1978 Užhorod), významný rusínský malíř, grafik, scénograf a pedagog. Patřil k umělcům mladší generace podkarpatské malířské školy, byl absolventem Uměleckoprůmyslové školy v Praze. Silně jej ovlivnili čeští expresionisté a surrealisté. Manajlo se projevoval jako velký znalec huculského lidového umění a mytologie; expresivně ztvárnil své znalosti v monumentálních obrazech Huculů a Huculek, lidových huculských obřadů, téměř hororových pohádkových obrazů, svátečních i smutných událostí v životě svérázných karpatských horalů.

Za války navštívil se skupinou maďarských a slovenských umělců a novinářů okupovanou Ukrajinu (Krivoj Rog, Zaporizžja, Dnipropetrovsk). Z této cesty si malíř přinesl mnoho náčrtů, jež měly velký význam umělecký a zejména dokumentární. Osud těchto kreseb je ne-

známý. Tato cesta však měla negativní důsledky v životě Manajla, v sovětském režimu mohl být kdykoliv obviněn z kolaborace. Možná právě proto se po roce 1945 tento expresionista a surrealista stal horlivým protagonistou socialistického realismu, a na dlouhá léta schoval své obrazy ze 30. a první poloviny 40. let.

Začátkem 60. let, v době Chruščovových reforem, ho synové, malíři nové generace, donutili vytáhnout ze skrýše staré, dlouho srolované obrazy a uspořádali v Kyjevě jeho osobní autorskou výstavu. Obrazy „starého“ Manajla kyjevské publikum šokovaly, výstava se stala na kulturní scéně ukrajinského hlavního města událostí číslo jedna. Přední ukrajinská umělkyně, nositelka nejrůznějších vyznamenání a cen Tatjana Jablonskaja na tuto výstavu vzpomínala takto: „Výstava Manajla v Kyjevě se dotkla mého nejhlubšího nitra.“

IVAN POP
(zdroj: Rusyn.sk)

Dílčí úspěch, nová naděje

Přinášíme aktuální informace o novele zákona č. 212/2009 Sb., který se týká náhrad za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi. Dne 7. 11. 2017 byla ve Sbírce zákonů vyhlášena pod č. 364/2017 Sb., novela zákona 212/2009 Sb. Novela rozšiřuje okruh oprávněných osob o vnuky původních vlastníků, jejichž právní předchůdci – oprávněné osoby, nárok podle zákona 212/2009 Sb., řádně a včas v Ministerstva vnitra přihlásili, ale nedožili se pravomocného ukončení řízení a výplaty vypořádání. Podle Ministerstva vnitra se tato novela týká 37 případů.

Jak jsme již na stránkách tohoto časopisu dříve informovali, dne 1. 10. 2009 nabyt účinnosti zákon č. 212/2009 Sb., kterým se zmírňují majetkové křivdy občanům České republiky za nemovitý majetek, který zanechali na území Podkarpatské Rusi v souvislosti s jejím smluvním postoupením Svazu sovětských socialistických republik. Zákon tehdy nebyl přijat v podobě, ve které byl navržen, neboť v průběhu legislativního procesu došlo k řadě změn. Mimo jiné byla vypuštěna možnost dědění nároku.

Jelikož naše advokátní kancelář dlouhodobě spolupracuje s Občanským sdružením (Spolkem) Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy a zastupovala v řízení před Ministerstvem vnitra i před soudem oprávněné osoby, snažili jsme se tuto situaci zlepšit. V roce 2014 jsme připravili návrh novely zákona, která počítá s tím, že kromě dětí původních vlastníků, by byly oprávněnými osobami, manžel a manželka dítěte původního vlastníka a jeho děti (tj. vnuci). Dále návrh novely

zákona považoval za oprávněnou osobu též závětní dědice oprávněných osob.

Takto zpracované novely zákona se ujal pan poslanec Vladislav Vilímeč z ODS, který byl již u původního zákona a jeho první novely též účasten, a situace mu je tak velmi dobře známa. K němu se přidala paní poslankyně Jana Černochová, rovněž z ODS, pan poslanec Radek Vondráček z hnutí ANO, pan poslanec Jiří Junek z KDU-ČSL a paní poslankyně Jana Hnyková z Úsvitu.

V důsledku značného tlaku ze strany Ministerstva financí a jeho obavy o zatížení státního rozpočtu vzešel v průběhu legislativního procesu z ústavně právního výboru pozměňovací návrh. Tento pozměňovací návrh značně zužuje okruh oprávněných osob, když počítá pouze s těmi vnuky, jejichž právní předchůdci uplatnili včas nárok na náhradu, ale předtím, než bylo rozhodnuto nebo než jim byla náhrada vyplacena, zemřeli. S tímto pozměňovacím návrhem vláda souhlasila. Pozměňovací návrh byl bohužel také Poslaneckou sněmovnou přijat, čímž sice byla odstraněna jedna z nejzávažnějších nespravedlností zákona 212/2009 Sb., který neumožňoval procesní nástupnictví po oprávněné osobě, která v průběhu řízení zemřela, nicméně neřeší otázku dalších vnuků, jejichž předchůdci se např. ani vydání zákona 212/2009 Sb., nedožili.

Po schválení návrhu zákona v Poslanecké sněmovně uvedl předkladatel pan poslanec Vladislav Vilímeč: *Já bych chtěl poděkovat Poslanecké sněmovně, že po dvou letech a sedmi měsících projednala tento návrh zákona. Chtěl bych poděkovat za vnuky oprávněných osob, které se sice dožily podání žádosti o odškodnění, ale v mezidobí zemřely. Jenom abyste věděli, těch případů je 37. Bohužel nebylo*

naplněno legitimní očekávání těch oprávněných osob, které se ani nedožily možnosti podat žádost. Uvidíme, možná v příštím volebním období Poslanecká sněmovna se ještě k těmto oprávněným osobám vrátí.

V této podobě byl zákon schválen Senátem. Senátoři již nemohli na okruh oprávněných osob nic změnit, někteří ale považovali za nesprávné, že je činěn rozdíl mezi vnuky, jejichž rodiče se přijetím zákona v roce 2009 nedožili a těmi, jejichž rodiče nárok uplatnili a následně zemřeli.

Nám též nezbyvá, než doufat, že po tomto dílčím úspěchu se opět do Poslanecké sněmovny dostane návrh novely zákona, která otevře všem vnukům původních vlastníků majetku zanechaného na Podkarpatské Rusi možnost, domáhat se spravedlivé náhrady a zároveň se najde politická vůle, aby se stát s tímto historickým dluhem definitivně vyrovnal. O to se budeme se Spolkem Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy snažit. Těm z vás, kterých se právě ve Sbírce zákonů vyhlášená novela týká, rádi pomůžeme při vyřizování žádostí u Ministerstva vnitra. Novela nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Sbírce zákonů, tedy dnem 7.11.2017. Žádost je třeba u Ministerstva vnitra podat do 30.6.2018, jinak nárok na náhradu zaniká.

JUDr. KRISTINA ŠKAMPOVÁ,
Mgr. JAN ŠKAMPA
Advokátní kancelář
JUDr. Kristina Škampová a spol.,
Brno, Pellicova 8a
e-mail: ak@skampa.cz
tel.: 543235186, 606687194

Z RUSÍNSKÉ KNIHOVNIČKY

je nepojednává pouze jako „národnostní menšina“, jež Ukrajina na svém území jen toleruje či trpí, ale jako plnoprávné příslušníky – občany státu.

ap

Bulhaři o Rusínech

V Bulharsku v těchto dnech vyšla vůbec první kniha o Rusínech. Ide o faktografickou publikaci s názvem **Rusíni v střední Evropě – historie a současnost autora Kostadina Kostadinova** (Vydavatelstvo Ilia Vlčev, 336 str.) Kniha je rozdělena do troch základních částí. Prvá část popisuje historický vývin v Střední Evropě od raného stredoveku cez príchod na scénu rusínskeho etnika, cez historické okamihy samostatného rusínskeho národa po oboch stranách Karpát až po život Rusínov po koniec komunistické doby v roku 1989. Druhá časť popisuje súčasný život Rusínov vo svojom tradičnom životnom karpatskom areáli, ako aj v diaspóre: predovšetkým Vojvodine, Severnej Amerike a Maďarsku. Záverečná časť pojednáva o identifikačných znakoch rusínskeho národa – variantov svojho jazyka, náboženstva, ako aj národnej symboliky. Kniha obsahuje bohatú obrazovo-grafickú prílohu. Vydanie knihy o Rusínoch je veľmi hodnotný počín, pretože znalosť informácií o našom národe bola doteraz v Bulharsku mizivá. Veríme, že táto dobre spracovaná kniha prinesie užitočné

informácie o Rusínoch aj do tejto časti Európy. Autor Kostadin Kostadinov (1979) je bulharský historik, člen Bulharskej akadémie vied. Počas tvorby knihy realizoval osobne terénny výskum po oboch stranách Karpát t.j. v lemkovskom regióne, Prešovskej aj Podkarpatskej Rusi. Kniha je momentálne prezentovaná po jednotlivých regiónoch Bulharska.

VIKTOR PETRAŠOVSKÝ

Magocsiho Dějiny Ukrajiny

Nakladatelství Valerie Padjaka v Užhorodě vydalo zásadní historickou práci amerického historika a lingvisty profesora **P. R. Magocsiho** s názvem **Ukrajina: dějiny zemí a národů**. Více než osmisetstránková publikace (836) vedoucího katedry ukrajinských studií na torontské univerzitě se zabývá vznikem a rozvojem ukrajinské státnosti, k nimž neodmyslitelně patří i další národy a národnosti žijící na teritoriu Ukrajiny a jejich přístupy k samostatnému ukrajinskému státu. Publikace se tedy logicky zabývá také Rusy, krymskými Tatary, Poláky, Řeky, karpatskými Rusíny, Maďary, Rumuny, Židy a dalšími etniky na tomto území. Autor

Obrázky z Kobylecké Poljany

Kobylecká Poljana se nachází ve východní části Podkarpatska v rachovském okrese. Z Velkého Bočkova vede údolím říčky Šoporuky k severu silnice přes bývalé lázně Borkut – východisko vpravo na horu Kobylu (1181 m), po níž má obec jméno, a vlevo na Kičeru (1021 m). Po 12 km dorazíme do Kobylecké Poljany, která bývala průmyslovým centrem kraje. Již koncem 20. let 20. století byla v úseku Velký Bočkov-Kobylecká Poljana provozována autobusová doprava. Přibližně ve stejné době byla na této trase vybudována úzkokolejná dráha sloužící k dopravě dřeva a výrobků místní železářny. Dráha pokračovala do horských údolí. Samotné železářny byly založeny v 1774, jednalo se tedy o podnik s dlouhodobou tradicí. Vyráběly se zde sekery, motyky, lopaty, krumpáče a také lodní řetězy, vyvážely se převážně do Rumunska. Později železářny spolu se slévárnou pře-

šřel. Vaříme oběd, za podmráčka dojídáme a na chvíli usínáme. Pozdě večer se vyčasuje, vítr se stočil. Někde zapípne ptáče, chvílemi zablesknou se hvězdy, občas vyltnou z našeho táboráku veselé jiskerky...“

V období 1. Československé republiky v Kobylecké Poljane žilo podle stavu v r. 1930 přes 2 200 obyvatel, z toho 1150 Rusínů, 120 Čechů a Slováků, 500 Maďarů, 300 Židů, 70 Rumunů a 30 Němců. Mezi místní části obce patřily bývalé lázně Borkut, osada Popitník, část Handal, myslivna Džamer a několik osad. Češi a Slováci působili (podle stavu v r. 1937) většinou ve státní správě (lesmistr, přednosta kobylecké správy státních lesů F. Škrabal, vrchní strážmistr J. Servátka, strážmíř V. Mokryš, J. Vohlídal, V. Trest na četnické stanici). V obci působila česká obecná škola (učitelé A. Konečný, J. Válek, A. Válková, B. Pelantová) a rusínská obecná

Kouř prochází otvorem dřevěného stropu přímo na půdu a odtud se protahuje skulinami ven. Proto jsou také střechy chat černé a zakouřené. Vnitřní zařízení chat je prosté. Jedna dlouhá široká postel, dlouhá lavice. Toť vše. Na posteli spí celá rodina, je-li četnější, na lavici nebo na peci. V každé chaloupce je cihlová pec s velkým ohništěm a přípeckou, kde se starý Hucul rád vyspí, zvláště přijde-li domů trochu nachmelený.

Pokud jde o oděv i prádlo, ty si poljanští zhotovují sami z konopí, i obuv z kůže. Huculi rachovští a jasinští nosí vyšíváné kožichy, zpracované z ovčí kůže, kdežto poljanští mají vlněné kabáty, úplně prosté, nebarvené. Rachovské a jasiňské Huculky nosí také pěkně vyšíváné kožíšky, poljanské nosí sukně, blůzy a na hlavě, starší ženy velký černý šátek. Stravou poljanských i rachovských Huculů je brambor a fazo-

Domy obyvatel v obci

Budova bývalých lázní v části Borkut

vzal podnikatel J. Bratmann. Podrobněji jsme o železárnách psali v našem časopise v kapitole o historii Velkého Bočkova.

Kraj v okolí Kobylecké Poljany si zachoval svůj půvab do dnešních dnů. Kolem se rozprostírají vrchy, vršky a poloniny. Zaposlouchejme se do vzpomínek poutníka, který kraj navštívil v r. 1935: „Přecházíme lávku u železáren, brodíme se vodou u staré hati a chodníčkem vystupujeme na Kičeru. Cesta je chvílemi velmi strmá. Kolem cesty jsou spousty borůvek, jež se zde jmenují jafiny. Od Kičery až k Mezidilum (1192 m) procházíme nekonečnými lesními pasekami. Každá z nich je pokryta červenými jahodami. Slunce svítí jen chvílemi. Většinou je pod mrakem. Výhledy jsou jako v panorámě. Vidíme válečnic se mléko mlh v údolích, zatímco jedna stráž je ozářena třeba jen v polovině sluncem a druhá je v dešti. Jdeme už hřebenovými poloninami.“

V údolích cinkají zvonky ovcí a krav. Občas doléhá halekání skotárků a duté troubení. To ovčár duje. Louka je po kolena pokryta vysokou travou. Nese ještě známky sněženek, bledulí a chvílemi zasvítlí žlutý starček, růžovou červenou moře hvozdíku, cihlovou červenou exemplář je ostráňa třeba jen v polovině sluncem a druhá je v dešti. Jdeme už hřebenovými poloninami. V údolích cinkají zvonky ovcí a krav. Občas doléhá halekání skotárků a duté troubení. To ovčár duje. Louka je po kolena pokryta vysokou travou. Nese ještě známky sněženek, bledulí a chvílemi zasvítlí žlutý starček, růžovou červenou moře hvozdíku, cihlovou červenou exemplář je ostráňa třeba jen v polovině sluncem a druhá je v dešti. Jdeme už hřebenovými poloninami.

škola (učitelé D. Ostopčuk, A. Ostopčuková, J. Koperljes, M. Popovec, P. Mokryšová, L. Semenovová). Několik Čechů pracovalo v železárně J. Bratmanna a v místní továrně Thonet-Mundus na ohýbaný nábytek (J. Šnajdr a další).

Rusínů představovali přes polovinu obyvatel Kobylecké Poljany, kolorit obce však dotvářeli také Židé. Podle dobových zdrojů v Kobylecké Poljane působil záračný rabín, jeden z několika na Podkarpatské Rusi. Byl velmi učený a měl u svých souvěrců vysokou autoritu. Putovali k němu Židé z daleka široka pro radu, uzdravení nebo pomoc při řešení rodinných nebo majetkových sporů.

Řídící učitel E. Jarka v místopisu rachovského kraje, vydaném v r. 1933, rozdělil Huculy – původní obyvatele kraje – podle způsobu života a oděvu na tři větve: poljanští, rachovsko-bohdanští a jasinští. Píše: „Poljanští Huculi obývají Kobyleckou Poljanu, Kosovskou Poljanu, Bočkov, Rozošku, Luh a Trebušany. Živí se převážnou většinou chovem dobytka a zemědělstvím, část z nich pracuje v místním průmyslu. Domky-chaty budují většinou ze dřeva a vnitřní zařízení i u těch nejhudších má dvě postele s mnoha peřinami. Charakteristická je veliká pec. Chaloupky rachovsko-bohdanských Huculů mají zpravidla jeden pokoj, síň a tmavou komůrku. Chatky jsou nízké, zvané „dymjanky“ bez komínů.

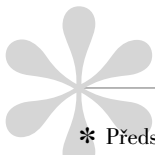
le. Ráno snídají token s mlékem nebo se smetanou, někdy svařené mléko s chlebem. Obědvají brambory nebo zasmažené fazole, podlité smetanou. V neděli jedí sváteční jídlo: halušky se sýrem, smetanou nebo kapustou.“

***

Na závěr bych se zmínil o významném rodákově, který zviditelnil Kobyleckou Poljanu. Byl to Josef Bokšay, malíř evropského formátu. Narodil se zde v r. 1891 v rodině řeckokatolického kněze. Studoval na gymnáziu v Mukačevě a na Akademii umění v Budapešti. V první světové válce padl v r. 1915 do ruského zajetí, odkud se vrátil domů v r. 1918. Během své umělecké dráhy namaloval přes 1000 obrazů, je autorem fresek, výzdoby oltářů nebo ikonostasů v několika kostelích a chrámech (Malý Ruskov, Michalovec, Maťovské Vojkovec, Čičarovce, Velké Slemence na východním Slovensku, Užhorod, Mukačevo, Velký Berezny, Storožnica, Dorobratovo, Velké Komjaty a další na Podkarpatské Rusi). V r. 1927 byl zakladatelem veřejné školy kreslení v Užhorodě, později, v r. 1931 společně s V. Erdélyim založili Spolek výtvarníků na Podkarpatské Rusi. Po něm je také pojmenována Galerie umění v Užhorodě.

Když zavítáte do Kobylecké Poljany, nezapomeňte navštívit muzeum J. Bokšaye...

VLADIMÍR KUŠTEK

* Předseda Národní rady Rusínů Podkarpátí **Jevgen Župan** připomněl na serveru rusyn.sk obsazení Podkarpatské Rusi Sovětským svazem. (Podstatnou část rozhovoru s J. Županem uveřejňujeme v další části časopisu.)

* **Před 79 lety, 6. října 1938, lety byla vyhlášena autonomie Slovenska** – stalo se tak ovšem už v rámci okleštěného Československa. Na serveru rusyn.sk je tomuto výročí věnováno několik článků. Autonomie v rámci republiky ale netrvala dlouho, v březnu 1939 obsadila německá armáda Prahu, vznikl Protektorát Čechy a Morava. Slovensko současně vyhlásilo samostatný stát věrný Hitlerovi.

* **Dlažební kostky – úcta obětem holocaustu.** Oběti holocaustu připomínají dvě dlažební kostky, takzvané stolpersteiny u budovy Městského úřadu v Humenném (pod pamětní deskou humenským Židům), kde kdysi stála synagoga. Jsou věnovány rodině Raabových – Adolfovi a Rozálii, rozené Adlerové. Po stopách svých předků se vydal Jirko Mimránek, na jehož podnět byly humenské stolpersteiny vyrobeny. „Rozhodl jsem se osadit kameny pro budoucí generace a také proto, že o své rodině v podstatě nic nevím. Nikdy jsme doma o tom nemluvíli. Já ani sestra jsme neměli odvahu se na to zeptat. Pátral jsem po nich. Něco jsem zjistil na Slovensku, podstatnou část jsem se dozvěděl v archívu v Německu. Z rodiny se zachránili ti, kteří utekli do Ameriky před druhou světovou válkou, teta, která se schovávala, a moje maminka, která byla s otcem odsunuta na Moravu. Tam ji zachránili dobří sousedé...“. Z města odešlo v roce 1942 2200 Židů, zachránil se zlomek. Humenné je čtvrtým slovenským městem, které se zapojilo do evropského projektu.

* Profesor Ivan Pop zpracoval pro aktuální číslo rusínských novin rusyn.sk portrét – vizitku **Ivana Turjanici**, horlivého komunistického funkcionáře a agenta NKVD, který se aktivně podílel na loupeži Podkarpatské Rusi. I jeho vinou se region stal součástí Sovětského svazu.

* **Obec Rovné má svoji monografii.** Napsal ji Peter Ignác. V tamním kulturním domě ji slavnostně uvedli do života v půli října, nechyběl přitom bohatý kulturní program. Z knihy se čtenáři dozvědí podrobnosti z historie obce, důležité jsou i sociologické, národnostní či geografické materiály. Samostatné kapitoly jsou věnovány například školství, církvi, společenskému a kulturnímu životu, sportu a turistice.

* V Golden Garten v **Šamoríně** se konal 16. prosince **rusínský večer**, jehož protagonistou se stal kuchař Vladimír Morochovič. Byly tu k ochutnání speciality rusínské kuchyně – pirohy, mačanka, kaše z polonin i mamaliga. Známy kuchař sestavil pestré menu, v jehož rámci účastníci absolvovali bohatý program z rusínské hudby.

* **Nezisková organizace Dukla Destination** vznikla v roce 2015 s cílem rozvíjet cestovní ruch pod Duklou. Za dva roky své existence už mnohé dokázala. Začala spuštěním webové prezentace, která zájemce přehledně uvádí do problematiky. Vloni organizace otevřela Infocentrum ve městě Svidník, které je důstojným místem pro mnohdy první kontakt turistů s regionem. Další Infocentrum vzniklo letos v obci

Ladomirová, kde je k vidění mimo jiné i dřevěný kostel zapsaný na seznamu UNESCO. Dukla Destination založila nebo se spolupodílela na vzniku chráněných a naukových území, například Lesoparku ve Svidníku, a uspořádala nesčetné kulturních a vědeckých akcí a setkání. Zřídila i Středisko studentské praxe, praktického vyučování a transferu výzkumu Fakulty managementu. V poslední době se podílí na výstavbě altánků u dřevěných chrámů na Karpatské lesní cestě v okrese Svidník.

* **V obci Krajná Porúbka u slovensko-polské hranice vzniká spánková rezervace.** Jde o první zařízení tohoto typu na světě zvané též spánkový resort. Několik dní tu už dává taky dobrou noc pověstná liška, ovšem nikoliv živá, ale odlišná z umělého kamene. Má v sobě zabudovaný pohybový senzor a reproduktor, a tak skutečně pozdraví před spaním každého, kdo se k ní přiblíží mezi pátou hodinou odpolední a desátou večerní.

* **Obyvatelé Ňagova oslavili 460. výročí** první písemné zmínky o obci. Při této příležitosti se tu konalo setkání rodáků. Všechno začalo slavnostní bohoslužbou, pokračovalo po-

vensku i na Podkarpatské Rusi, v okolí Užhorodu. Server rusyn.sk představil herce Jevgenije Libezňuka, který ztvárnil jednu z hlavních rolí. Hraje Ukrajince, který se oženil na Slovensku. Ve své době se to neobešlo bez politických a sociálních problémů, které to přineslo jak jemu, tak například i jeho matce. Mimochodem – o tom, jaký podíl má na filmu *Čára* rusínské téma, o práci v Užhorodě i o nasazení podkarpatorského štábu pojednával i náš příspěvek v národnostním magazínu Českého rozhlasu *Plus Mezi námi*.

* **Ředitel Fondu na podporu kultury národnostních menšin Slovenska jmenoval členy odborných rad.** Volby se uskutečnily v prostorách Fondu na podporu kultury národnostních menšin na Úřadu zmocněnce vlády Slovenské republiky pro národnostní menšiny v Bratislavě. Jedenáct národnostních menšin se rozhodlo pro zřízení jedné odborné rady, která bude posuzovat projekty příští dva roky, romská a maďarská národnostní menšina si odsouhlasily tři odborné rady posuzující tři různé prioritní oblasti. V odborné radě pro rusínskou menšinu zasedají Mária Pajzinková, Anna Kuz-

Nový kostel ve Sninė

svěcením Památníku osvobození a vyvrcholilo shromážděním rodáků. Někteří z nich převzali od starosty obce vyznamenání. Následoval kulturní, sportovní i kulinářský program.

* **Vihorlatské muzeum připravilo expozici tradičních řemesel** pro žáky základních škol. Expozice je koncipována moderně, má interaktivní charakter, děti si mohou mnohé činnosti vlastnoručně vyzkoušet. Ukázky tradičních řemesel už v muzeu sice jsou, doposud byly ale věnovány spíš dospělým, tj. široké veřejnosti. „Rozhodli jsme se proto poprvé vytvořit speciální prostor pro školáčky. Do budoucna chceme počet řemesel rozšiřovat a pořádat podobná setkání častěji,“ uvedl správce expozice lidové architektury a bydlení Vihorlatského muzea Jozef Fundák. Podle něj bude všechno záviset na zájmu škol i samotných dětí.

* **Do českých kin přišel slovenský film Čára.** Jeho děj se odehrává v polovině 90. let minulého století na slovensko-ukrajinské hranici, v „divoké“ době, kdy bylo všechno možné. Ve filmu tak vidíme podsvětí v rozkvětu i se všemi krutými praktikami, zločinecké gangy i zkorumpovanou policií. Natáčelo se na Slo-

míaková, Marián Marko, Ján Lipinský a Anna Plišková.

* **Ve Studentské ulici ve Sninė, na sídlišti přímo pod paneláky, vyrostl dřevěný chrám.** Jde o repliku kostela, který stával v obci nad Sninou, jež byla později zatopena. Stavbu iniciovala pravoslavná církev, která pro ni koupila pozemek a materiál na stavbu. Prkna, původně připravená pro výrobu laviček, byla přivezena z Ukrajiny. Kostel pak stavěli jako skládačku, jednotlivé díly byly předem očíslovány a sestaveny k sobě. Podle představitelů církve se to všechno stalo božím přičiněním. Kostel měl být původně postaven na Donbase, ale kvůli tamním nepokojům k tomu nedošlo. Částečně rozestavěná stavba tak byla převezena do Sniny. Základy byly vykopány loni na jaře, materiál dorazil na podzim, dnes už chrám stojí. Práce se soustředily do interiéru. Plánovaný ikonostas dočasně zastoupily dvě ikony. Vysvěcení chrámu proběhlo v listopadu. Všechno se dělo v úzké součinnosti s rusínskými a ukrajinskými odborníky i církevními činiteli. Ve Sninė se k pravoslavné víře hlásí asi 2.600 věřících.

Foto rusyn.sk

Konec impéria. Těžké probouzení Rusínů v novém státě – nezávislé Ukrajině

Dokončení stati Ivana Popa z č. 3/2017

Z různorodých skupin obyvatelstva, spojených na území Ukrajiny během staletí Ruskem a SSSR bylo rozhodnuto vytvořit „jednotný ukrajinský politický národ“. Místo organické práce rozdmýchali národnostní vášně. Na Podkarpatsko přijížděly z Haliče bojůvky haličských ultranacionalistů a zastrašovaly rusínské a maďarské obyvatelstvo. Začala invaze haličských Ukrajinců na Podkarpatsko; usazovali se hlavně ve městech, vytlačovali z poměrně dobře placených míst Rusíny, rozpoutali halasnou kampaň poukrajiništění Rusínů, prohlásili je za „nezralé Ukrajince“. Starousedlíci Užhorodu, Mukačeva, Vinogradova, Chustu opouštějí kraj, stěhují se do Maďarska, na Slovensko, do Česka či Rakouska.

Nadměrnou aktivitu zahájila podkarpatská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu, urychleně stavěla ve městech s pomocí Moskvy gigantické kostely v ruském stylu, menší ve vesnicích, jakoby chtěla říct „Jsme tady a zůstaneme!“ Takové „katedrály“ změnily tradiční střevoevropské architektonické siluety podkarpatských měst. Jako houby po dešti vznikaly pravoslavné kláštery, dnes je jich v kraji téměř 100! Řeckokatolická církev, obnovená v době perestrojky, prakticky ani nezačala boj proti nezadržitelnému šíření vlivu pravoslaví. Ukrajiništní nacionalisté vnesli do řeckokatolické církve rozkol: rozčlenila se na přívržence zachování jejího tradičního administrativního přímého podřízení Vatikánu a konání bohoslužeb v církevní slovanštině, na zastánce podřízení lvovskému kardinálu a bohoslužby v ukrajiništině. O situaci v této církvi svědčí fakt, že po smrti dvou biskupů (proukrajinského a prorusínského) podkarpatských hierarchové nedošli ke shodě o nástupci. Pro uklidnění situace jmenoval papež biskupem Mukačevsko-Užhorodské eparchie... Slováka!

Svrázným vrcholem protirusínské politiky Kyjeva se stalo schválení rozsáhlého programu potírání rusínského hnutí a všech jeho projevů na domácích půdách i v zahraničí – Soubor opatření pro řešení problémů Rusínů-Ukrajinců (*Plan zachodiv ščodo rozjazannja problem Rusyniv-Ukrajinciv*) – schválený vládou Ukrajiny 7. října 1996.

V hospodářské sféře zavládl na Podkarpatsku chaos a úpadek. Žádná restituce se na Ukrajině nekonala. Měnová reforma byla provedená konfiskacním způsobem. Se zavedením ukrajinské měny obyvatelstvo ztratilo veškeré své úspory v rublech. „Originální“ agrární reformu uskutečnil prezident L. Kravčuk. Rozdal každé rodině jeden hektar půdy, zbytek nechal kolchozům, které se měly transformovat do agrofírem. Avšak jak záhy zjistili noví majitelé půdy, jeden ha pro tržní hospodaření je málo, ručně obdělávat je nesmírná dřina, půda na Podkarpatsku je těžká. Mechanizovat práci v takovém hospodářství nemá smysl. Noví sedláci se houfně zbavovali tohoto danajského daru, nebo nechali ležet půdu la-

Foto Rudolf Štursa

dem a odjížděli za prací na maďarské, rakouské a italské farmy. Bývalé sovětské podniky přestaly fungovat, kolchozní systém se zhroutil, nezaměstnanost dosáhla 80–90 %.

Na Ukrajině žádné zásadní hospodářské reformy neproběhly, politické, administrativní i hospodářské posty nadále ovládala zkorumpovaná postsovětská nomenklatura. Společnost zachvátily zoufalství a beznaděj. Větší část práce schopných obyvatel odjížděla za prací do zahraničí. V posledních letech Podkarpatsko a jeho obyvatelé jsou často sužováni přírodními katastrofami, nebývalými povodněmi. V listopadu 1998 bylo zaplaveno 70 000 ha půdy a 118 vesnic a obcí včetně částí Užhorodu, Mukačeva, Chustu, Vinogradova. Voda zasáhla 14 500 domů, 1 500 jich bylo zcela zničeno, o domov přišlo na 20 000 lidí. Zcela zničeno bylo 339 km silnic a 22 mostů, poškozeno 316 mostů. Nenávratně zničena byla i unikátní uš-čorňanská železnice. Zároveň úřady evidovaly více než 2 000 lokalit s půdními sesuvy. Katastrofální povodně na Podkarpatsku jsou přímým důsledkem barbarské těžby dřeva v Karpattech. V sovětském a ukrajinském období bylo na Podkarpatsku vytěženo přibližně 100 milionů kubíků dřeva (pro srovnání: v době první ČSR na Podkarpatsku bylo vytěženo kolem 7,5 milionů m³ dřeva a navíc se opět zalesňovalo).

Odmítavý postoj ukrajinské vlády, prezidenta a parlamentu k rusínskému hnutí vyvolal svérázný „soubor“ mezi Užhorodem a Kyjevem. Už v květnu 1993 byla totiž v Užhorodě vytvořena tzv. stínová dočasná vláda Podkarpatské Rusi. Později se ukázalo, že to byla provokační fraška ukrajinských tajných služeb, zaměřená na diskreditaci rusínského hnutí („vláda“ zanikla v roce 2000). 23. května 1993 zastupitelé oblastní rady na svém řádném zasedání definitivně schválili výsledky prosincového referenda (1991) včetně hlasování o samostatném území a maďarském autonomním okruhu. Výsledky všelidového hlasování v Zakarpatské oblasti se staly zákonem, který může být zrušen pouze opakovaným referendem. Ovšem toto usnesení oblastní rady Kyjev zcela ignoroval. Teprve v dubnu 2002 vynesl krajský odvolací soud roz-

sudek o uznání právoplatnosti rusínské národnosti. Na Podkarpatské Rusi to byl první případ soudního uznání existence národnosti Rusínů od roku 1946. Rusínské organizace uznaly toto rozhodnutí jako průlom v ignorantských praktikách ukrajinských úřadů. Začátkem prosince 2002 zastupitelé oblastní rady na svém řádném zasedání schválili usnesení o právoplatnosti původního etnonyma autochtonního slovanského obyvatelstva „oblasti“ – Rusínů.

Na Ukrajině se konalo sčítání lidu. Představitelé rusínských spolků se ho na vlastní žádost zúčastnili na Podkarpatské Rusi jako pozorovatelé. Podle jejich údajů navzdory štvavé protirusínské kampani ukrajinských úřadů a nacionalistů se jen v okresech mukačevském, užhorodském, svaljavském, perečinském a voloveckém hlásilo k rusínské národnosti kolem 70 000 obyvatel. Ukrajinská státní statistika uvedla – pod tlakem mezinárodního společenství a orgánů EU – číslo 10 100 osob hlásících se k rusínské národnosti. Vztah Rusínů k novému státu názorně charakterizuje jejich vnímání rusko-ukrajinského válečného konfliktu na východě státu. Donbas je jim ukradený, mládež se snaží uniknout mobilizaci; největší procento dezertérů z řad armády je právě z Podkarpatska. Ve společnosti zavládla deprese spojená s rostoucím nezájmem o věci společenské.

Výsledek sociálních a ekonomických experimentů různých ideologických snůlků ve 20. století byl negativní. Zvlášť negativní byl pro rusínskou společnost s její neúplnou sociální strukturou, postrádající duchovní, kulturní a majetnou elitu. Tamní společnost byla vesnická, zničená „socialistickou“ kolektivizací. Likvidace tradiční hospodářské a duchovní kultury rusínské vesnice měla pro rusínskou společnost tragické následky. Téměř otročká práce v kolchozech likvidovala tradiční cyklus života rusínské rodiny, těsně spojený s přírodou. Tzv. „zarobitčanstvo“ (brigadničení) mužů v Rusku a na Ukrajině, dnes po celé Evropě, zničilo rusínskou rodinu, a tím i její národní identifikaci. Probouzení se dotklo pouze tenké vrstvy intelektuálů a proto ulehčuje denacionalizaci Rusínů.

IVAN POP

Etnická identita Rusínů v České republice, 5. část

Dokončení studie Andreje Sulitky z čísel 4/2016, 1,2,3/2017

Spolek Rusíni.cz nepočítá s budováním velké členské základny (v současnosti registruje cca 40 členů). Nicméně se snaží oslovovat širší okruh nejenom příslušníků rusínské menšiny, ale i sympatizantů většinové společnosti. Vedení spolku proto klade důraz na to, aby se jeho činnost rozvíjela i na neformální bázi jako otevřené společenství. Jedna z respondentek to formulovala takto: „*Je důležité mít okolo sebe vlastních lidí, mezi kterými se cítím dobře, ako doma. Spolok je veľmi dôležitý, bez neho by som uvažovala, že sa na dôchodok vrátim domov na Slovensko. V spolkovom živote nachádzam druhý domov.*“ (7 – ČR i SR, žena, 58 let) Pro příslušníky rusínské menšiny znamená členství ve spolku Rusíni.cz udržování osobních kontaktů, možnost setkávání se s lidmi „s podobnou mentalitou, připomínání si svého rodiště, rodného města, respektive blízkých vesnic“ (17 – SR, muž, 38 let). Často je akcentováno, že jde o setkávání se s lidmi ze stejného regionu, kteří mají na zřeteli, aby kultura rusínské menšiny žila nadále (18 – SR, muž, 28 let).

Výzkum neprokázal, že by se ve vnitřním spolkovém životě Rusínů projevovala polarita či rozdělování s ohledem na status občanství (ČR nebo SR). V kolektivním vědomí rusínské společnosti je oceňován angažovaný přístup vedení spolku Rusíni.cz, medializace činnosti a snaha o zviditelnění postavení Rusínů v ČR na celospolečenské i mezinárodní úrovni. Jejich aktivity se sice odvíjejí od malé skupiny slovenských Rusínů, ale akceptuje je vedení SPPR. Spolkovou činnost Rusíni.cz hodnotí pozitivně mj. z toho důvodu, že je vnímána jako spojovací článek soudržnosti rusínských komunit a prostředník posilování sociálně menšinových vztahů.

Pokud jde o charakteristiku organizačních uskupení SPPR a Rusíni.cz, rozdíl se projevují ve vnitřní diverzitě členské základny. V SPPR převládá členění společenství podle rodinných tradic, tedy na jedné straně potomků imigrantů trvale usídlených v ČSR po první světové válce, na druhé straně bývalých českých zaměstnanců na Podkarpatské Rusi a jejich rodinných příslušníků, kteří nuceně opustili území Podkarpatské Rusi v roce 1939, respektive přesídlenců po druhé světové válce. Oproti tomu spolek Rusíni.cz představuje společenství slovenských Rusínů vnitřně diferencované v návaznosti na místo původu z východoslovenských regionů i sociální status v ČR. Zástupci spolku to považují za obohacující prvek v menšinovém životě; podobně nahlíží i na různorodou skladbu uživatelů vlastní sociální sítě, která podle nich odpovídá charakteru jiných zájmových skupin na sociálních sítích.

Náboženský život

Pražští Rusíni se nediferencují podle příslušnosti k řeckokatolické nebo pravoslavné církvi: „*Rusnák je gréckokatolík alebo pravoslávny, každý to rieši individuálne, dôležité je, čo nás spojuje, navzájom priťahuje, to ani neviem opt-*

Beseda o rusínských tradiciách v Domě národnostních menšín

sať, asi rusínska mentalita – družnosť, vzájomná pomoc.“ (12 – SR, muž, 31 let) Církevní svátky Vánoce a Velikonoce slaví ale většinou dvakrát, podle gregoriánského i juliánského kalendáře. Velikonoční svěcení jídel (v Praze v chrámu sv. Klimenta) je vnímáno jako součást rusínské identity. Pokud slaví svátky i podle juliánského kalendáře, rozdíl je v tom, že se již neobdávají v intimně rodině. Sváteční termín podle juliánského kalendáře je chápán jako příležitost k návštěvování příbuzných a známých.

V náboženském životě sdílejí Rusíni řeckokatolického i pravoslavného vyznání společné duchovní hodnoty. V Praze i pravoslavní věřící navštěvují řeckokatolické bohoslužby v chrámu sv. Klimenta, společně svěť velikonoční jídla a spojuje je také to, že dávají přednost staroslověnské liturgii. Z rozhovorů vyplynulo, že většina Rusínů je řeckokatolického vyznání, a pokud se jim nenaskytne příležitost účastnit se řeckokatolické liturgie, navštěvují spíše římskokatolické bohoslužby. Podle sdělení informátorky střední generace slovenští Rusíni hlásící se k pravoslavné církvi přitom nevyhledávají pravoslavné bohoslužby, například v pražském katedrálním chrámu sv. Cyrila a Metoděje, neboť „*tam sú Rusi, Ukrajinci a iní*“ (7 – ČR i SR, žena, 58 let).

Perspektiva rozvoje menšinového života Rusínů

I když se naše úvaha opírá o poznatky z omezeného výzkumného vzorku respondentů, v prostředí členské základny spolku Rusíni.cz platí, že prioritou jeho činnosti je rozvíjet společenské a kulturní aktivity Rusínů v Praze, působit na uchování rusínské identity a prezentovat Rusíny jako samostatnou národnostní menšinu. V spolkovém životě sdružení Rusíni.cz existuje též potenciál osobností, které pozitivně ovlivňují kolektivní vědomí příslušníků mladé generace rusínské menšiny. Klíčovou otázkou je instrumentalizace etnických znaků. Akcentovány jsou projevy lidové kultury (rodinné i výroční zvyky, tradiční strava), zvláště hudební (folklorní) tradice východoslovenských Rusínů (účinkování ženského pěveckého sboru, založení dětského folklorního souboru ap.), které jsou spojovány s původním domovem v oblastech ru-

sínského usídlení na severovýchodním Slovensku. V kolektivním vědomí je tak stvrzován postoj, že Rusnáci – Rusíni z východního Slovenska v Česku představují autonomní skupinu, odlišnou od ukrajinské menšiny.

K otázce perspektivy rozvoje rusínské menšiny v ČR zaujala část respondentů neutrální postoj. V rámci členské základny SPPR byl však zaznamenán ojediněle i pesimistický či dokonce negativistický názor, že v budoucnosti rusínská menšina v ČR zanikne (11 – ČR, 26 let). Jako důvod je uveden silný proces asimilace Rusínů v českém prostředí a nízké menšinové sebevědomí.

Oproti tomu zástupci spolku Rusíni.cz nahlíží na perspektivu rozvoje rusínské menšiny v ČR odlišně. V návaznosti na postavení Rusínů na Slovensku vidí pozitivně další rozvoj menšinového života Rusínů i v ČR: „*Díky medializaci a aktivní činnosti různých spolků a organizací v SR a v ČR se menšina Rusínů dostává hodně do popředí na celospolečenské i mezinárodní úrovni.*“ (10 – SR, žena, 33 let, usídlena v ČR 8 let) Respondent, který profesně působí v oblasti IT a na sociální síti plní roli rusínského spiritus movens, zastává názor, že „*perspektiva rozvoje rusínské menšinového života v ČR je velmi dobrá, komunita se rozrůstá, členové mají relativně stabilní profesní postavení ve většinové společnosti*“ (19 – SR, muž, 33 let). V prostředí členské základny SPPR, ale i střední generace zástupců spolku Rusíni.cz, byla v průběhu výzkumu zaznamenána určitá obava o další rozvoj menšinového života Rusínů: „*bojím se, že se pomalu vytrácejí [tj. Rusíni – pozn. A. S.], ale spolek Rusíni.cz dělá pro Rusíny moc práce, a fandím jim.*“ (14 – SR, muž, 38 let)

V rámci řízených rozhovorů se zástupci spolku Rusíni.cz padla i otázka, zda dovedou srovnat perspektivu vývoje rusínské a ukrajinské menšiny v Česku. Je pozoruhodné, že k situaci ukrajinské menšiny se nikdo z respondentů nevyjádřil, odkazováno bylo pouze na odlišné postavení ukrajinské menšiny v souvislosti s migrací z Ukrajiny. Tento postoj svědčí o tom, že proces národnostně menšinové identity Rusínů vychází hlavně ze sebevymezení vůči Ukrajině v dichotomii „*My*“ vs. „*Oni*“, a to s akcentováním rusínské světytnosti.

Závěrem

S narůstajícím přílivem Rusínů ze Slovenska do českých zemí vnímá mladá generace migrantů ve spolku Rusíni.cz potřebu rozvíjet společenské a kulturní aktivity nejenom uvnitř rusínského společenství, ale i ve veřejném prostoru. Neoddělitelnou součástí tohoto konceptu je kolektivní vzpomínání na současné postavení Rusínů na Slovensku a reflektování jejich společenských a kulturních menšinových aktivit. Příhodné je proto na tomto místě připomenout studii o ukrajinských spolcích na území ČR Markéty Bezouškové, která k výkladu uvedla jako motto nahlížení Dušana Drbohlava na vývoj reprezentace menšin: „Menšina si musí sama zvolit svou budoucí roli, jakou chce hrát v majoritní společnosti, a poté se vydat na jasnou cestu dosažení tohoto cíle.“ (Bezoušková 2008: 141) což odpovídá i charakteristice vybraného vzorku Rusínů v ČR. Rusínští imigranti ze Slovenska se nejenom etablovali v národnostně menšinové skladbě ČR, ale disponují i novými zdroji v podobě aktivit, které rozvíjejí program menšinové činnosti. Ten se opírá o vědomí rusínství, ať už je územně spojováno s oblastmi východního Slovenska, vlastních kulturních tradic, nebo vymezování vůči ukrajinským migrantům nejenom z oblasti Zakarpatské Ukrajiny, ale i Ukrajiny vůbec. Za významné lze přitom považovat zjištění, že respondenti spolku Rusíni.cz potvrdili, že se jako jednotlivci nesetkávají s problémy adaptace v českém prostředí, v každodenním životě komunikují slovensky, respektive se přízpůsobují hovorové češtině.

Poznatky z výzkumu vybraného vzorku respondentů spolku Rusíni.cz i SPPR prokazují, že zástupci Rusínů cíleně demonstrují vlastní kulturní osobitosti a s ohledem na historické peripetie zdůrazňují i specifické postavení ve skladbě národnostních menšin ČR. Průvodním jevem v menšinovém životě Rusínů je sebevymezování vůči Ukrajincům a zdůrazňování, že mentální charakteristika Rusínů je od Ukrajinců odlišná.

Ve spolkovém životě příslušníků organizace Rusíni.cz je patrná jejich deklarovaná jinakost pohledem subjektivní odlišností nejenom vůči Ukrajincům, ale i ostatním národnostně menšinovým společenstvím. Zdroje menšinové identity Rusínů v tomto případě ukazují na jedné straně na individuální zdůrazňování rusínství, na druhé straně na kolektivní vědomí o potřebě uchování a rozvoje společenského a kulturního menšinového života. Je ale pozoruhodné, že zástupci spolku Rusíni.cz nehledají při pořádání svých akcí zástitu osobností z oblasti kulturního života, tedy v Česku působících uměleckých elit, které se více či méně hlásí k Rusínům (na řadu z nich ukazují zástupci SPPR, např. Pilátová 2015; Březinová – Čopík 2015: 191–198). Uměleckých osobností také nevyužívají jako symbolu k prezentaci rusínství. Spolkové aktivity směřují k vybudování vlastní platformy s důrazem na autonomní společenskou a kulturní činnost a s cílem zviditelnit přítomnost Rusínů jako národnostní menšiny v ČR.

ANDREJ SULITKA

(Pozn. red. Literatura a odkazy, které jsme v časopise z rozhovorů vypustili, jsou k dohledání na webu, případným zájemcům je můžeme zaslat.)

Sportování Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl první

Následující řádky jsou volným pokračováním seriálu Sportování Rusínů za dob Československa. Zastavíme se u jmen Rusínů, kteří ve své sportovní kariéře pokračovali i potom, co Podkarpatská Rus přestala být součástí Československa. Některá jména se zapsala výrazně do dějin československého sportu a jiná dokonce do dějin mezinárodních na kontinentální úrovni Evropy a Severní Ameriky.

Začneme hned rokem 1945. Československé deníky přecho často citovaly jméno známé už v sezónách předválečných. Totiž jméno Štefana Stanislaje. Patřilo atletickému skokanovi do výšky. Pro prešovský sport se stalo asi takovým pojmem, jako o desetiletí později ve fotbalu rusínští bratři Laco a Rudo Pavlovičové. Jaké cesty ho přivedly právě do Prešova?

Citujme slovenský tisk z roku, kdy se připomínalo sto let od narození tohoto sportovce (2002). „Atletického samouka si na Středoškolských hrách v samých počátcích Československa všiml trnavský středoškolský profesor Ján Hajdócy. Hoch se někde od Čopu potloukal přes noc vlaky, aby závodil v Bratislavě proti odpočatým a uspěl! Prešovské ho záhy vzali mezi sebe. Vyhřával. Ve skoku vysokém byl v období 1926 až 1930 čtyřikrát mistrem republiky a třikrát po sobě překonal československý rekord. Jako první v republice překonal výšku 190 centimetrů. Světové tabulky jeho disciplíny měly v roce 1929 toto pořadí: 1. Lasalette (USA) 192 centimetry, 2. – 4. právě Stanislaj, dále Köpke (Německo) a Kimura (Japonsko) po 190 centimetrech. Byl smolařem, pokud jde o olympijské hry. V letech 1924, 1928 i 1932 byl zraněn. Rameno ho limitovalo po zinním pádu na lyžích v mládí na stránkách okolo Volovce. Stal se nezapomenutelným pojmem. V atletice byl činný jako závodník, trenér a funkcionář. Sportovní život na další roky spojil s Prešovem, kde působil až do konce svého života (1984).“

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ
repro archivních dokumentů
VLADIMÍR BRADA

Stanislaj svým tradičním stylem „sweeney“ překonává v Praze na stadionu Sparty na Letné jako první Čechoslovák výšku 190 centimetrů a patří do špičky světových tabulek.

Zašlá sláva užhorodského fotbalu

Roční působení SK Rusj Užhorod v I. československé fotbalové lize a zejména šokující vyřazení SK Baťa Zlín v kvalifikaci o postup do ligy, to jsou nezapomenutelné momenty v historii našeho, tj. československého fotbalu. Rusj Užhorod, po přičlenění Podkarpatské Rusi k Maďarsku Rusj Ungvár, dávno odešel do fotbalových dějin. A my se zkusíme podívat, jak to bylo s fotbalem v Užhorodě dál a jak je to teď.

Po druhé světové válce a po přičlenění Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu vznikl v Užhorodě nový klub – Spartak Užhorod. Název dostal po věhlasném moskevském Spartaku a pod touto hlavičkou kopali užhorodští fotbalisté až do roku 1961.

Tehdy klub změnil název na Verhovyna Užhorod. Za dalších deset let si do názvu užhorodští fotbalisté vzali symbolicky nejvyšší vrchol Zakarpátí a světlo světa spatřil fotbalový klub Hoverla. Jedenáct let pak nastupovala užhorodská jedenáctka na trávníky s bílými lajnami pod tímto názvem, než ho vystřídal nový – Zakarpatja. Na dva roky – 1996 až 1998 – se klub vrátil k názvu Verhovyna. V letech 1999 až 2011 platila zase znovu hlavička Zakarpatja. Jeden rok potom vystupoval užhorodský klub jako Hoverla-Zakarpatja. A od té doby až do zániku klubu znala Ukrajina FC Hoverla Užhorod.

Ano, dnes už klub neexistuje. Proč? A jak se to stalo? O tom až později.

Za sovětských časů

Za sovětských časů se tým z Užhorodu nemohl pochlubit žádným významnějším úspěchem. Hrál regionální soutěže, zatímco fotbalové Ukrajině dělaly dobré jméno jiné kluby. Hlavně Dynamo Kyjev, pak také Šachtar Doněck, Černomorec Oděsa, Karpaty Lvov či Zarja Voroněž, jak se tehdy jmenoval dnešní Luhansk.

Jestli něco stojí za zmínku, pak asi fakt, že v roce 1952 otevřeli v užhorodské ulici Ivana Franka nový, na svou dobu poměrně moderní stadion, zvaný Avangard. Tento název platí dodnes.

A ještě jedno připomenutí – v letech 1957 až 1959 oblékal dres Spartaku Užhorod Jozsef Szabó, pozdější čtyřicetinasobný reprezentant Sovětského svazu, v jehož barvách se dvakrát zúčastnil mistrovství světa.

Po pádu SSSR

S pádem SSSR a vyhlášením samostatné Ukrajiny se poměry v ukrajinském fotbale změnily. Z Dynamo Kyjev a Šachtaru Doněck se staly bohaté velkokluby, které se stále víc prosazovaly i na evropské scéně.

A co Užhorod? Přihlásil se k tradici užhorodského profi fotbalu reprezentovaného kdysi SK Rusj. Proto do klubového znaku přibyl letopočet 1925.

Hned v roce 1992 se užhorodský tým probil do třetí nejvyšší soutěže, zvané paradoxně Druhá Liha, kterou pak hrál šest let. Až přišel další postup, do druhé nejvyšší soutěže. Ta na Ukrajině nese název Perša Liha. Po dvouletém účinkování v ní o sobě dal Zakarpatja Užhorod náleži-

Dresy užhorodských fotbalistů

Foto archiv

tě vědět, neboť v roce 2001 skončil v tabulce na druhém místě. A protože soutěž vyhrála rezerva Dynamo Kyjev, která nemohla postoupit, protože v nejvyšší soutěži startoval A-tým Dynamo, otevřela se Užhorodu cesta mezi ukrajinskou fotbalovou elitou. Do vytožené Premjer Lihy.

Premjer Liha

Na stadionu Avangard se tak představily v mistrovských kláních o ligové body užhorodským fotbalovým fanouškům týmy, které do té doby znali jen z televizních přenosů. Už shora zmíněné Dynamo Kyjev, Šachtar Doněck, ale taky Kryvbas Krivyj Rih, Metalist Charkiv, Dnipro Dnipropetrovsk...

Jako nováček Premjer Lihy si Užhorod vedl relativně dobře, v ukrajinském poháru to dotáhl až do čtvrtfinále.

Stadion Avangard se dočkal v roce 2005 renovace a modernizace, stal se z něj zajímavý multifunkční sportovní areál sloužící hlavně fotbalu a atletice.

A jak si vedli užhorodští fotbalisté v Premjer Lize? Střídavě oblačno. Vysloužili si přezdívku „výtahová jedenáctka“. Proč? Kvůli opakovaným sestupům do Perší Lihy a následným návratům zpátky mezi absolutní elitu. Jinak řečeno – na druhou nejvyšší soutěž měl užhorodský tým nadstandardní výkonnost, na ukrajinskou špičku ovšem zpravidla nestačil...

Nastaly další problémy, a sice ekonomického rázu. Jestliže SK Rusj kdysi vzbudil senzací svými cestami za fotbalem absolvovanými letadlem, jeho nástupce neměl při ukrajinských vzdálenostech jinou volbu, než létání. A to něco stálo.

A ještě jeden faktor zmírníme. Ani Dynamo Kyjev, ani Šachtar Doněck, které v západní Evropě plnily slavné stadiony při zápasech evropských pohárů, nepřítahly v Užhorodě tolik diváků, aby se dvanáctitisícové hlediště stadionu Avangard vypradlo a zcela zaplnilo. Proč? To je spíš otázka pro sociální psychology.

Pád až na dno

Až přišel osudný rok 2016. Tehdy, konkrétně 8. června, přišlo kruté rozhodnutí. FC Hoverla Užhorod nedostal od ukrajinské fotbalové federace profílencii. Důvod? Přetrvávající dluhy vůči hráčům, které se v některých případech

neúměrně táhly... Užhorod zmizel z Premjer Lihy a vlastně i z fotbalové mapy, třebaže nejen jeho A-tým, ale i jeho junioři a dorostenci do té doby hrávali v nejvyšších patrech ukrajinského fotbalu.

Na tomto místě uvedme aspoň ta nejznámější jména hráčů, kteří oblékali užhorodský dres. David Odonkor, německý reprezentant známý hlavně z Borussia Dortmund. Andrej Popovič, reprezentant Ázerbajdžánu. Srbský internacionál Alexandar Trišović, někdejší hvězda Crvené zvezdy Bělehrad.

A ukrajinskí reprezentanti – Oleksander Chyževskij, Vasyl Kobin, Oleksander Radčenko...

Navzdory těsné blízkosti československé a nyní slovenské hranice v Užhorodě po roce 1945 nikdy nehrál žádný český nebo slovenský fotbalista.

Dnes jen amatéři

A co užhorodský fotbal dnes? Funguje jen na amatérské bázi. Na stadionu Avtomobilist v Kapašanské ulici má domácí prostředí FK Užhorod. A na slavném stadionu Avangard hrává své zápasy FK Minaj, tým z třítisícového městečka na jih od Užhorodu.

Oba kluby spolu soupeří v soutěži zvané Vyšša Liha, což je vlastně oblastní přebor Zakarpátí. Momentálně je na tom lépe FK Minaj, který drží primát šampiona Zakarpatské oblasti, přičemž svého užhorodského rivala dvakrát smetl výsledky 4:0 a 4:1. Navíc si FK Minaj dobře vede i v amatérském mistrovství Ukrajiny. V městečku přitom buduje vlastní stadion, Minaj Arenu.

A tak šéf fotbalové federace Zakarpátí Ivan Duran říká: „V roce 1925 byl u nás založen první profesionální klub. FK Minaj má dobře nakročeno k tomu, aby se z amatérského klubu stal úspěšným klubem profesionálním. Aby se profesionální fotbal na Zakarpátí zase vrátil.“

ALEŠ PIVODA

(Pozn. red.: Autora článku, publicistu Aleše Pivodu zaujalo téma Podkarpatské Rusi a Rusínů už dávno. Není divu, že článek, který pro nás iniciativně připravil, je jakýmsi přirozeným pokračováním seriálu našeho spolupracovníka Vladimíra Zápotockého o sportování Rusínů za 1. republiky. Věříme, že se na stránkách PR budeme s přispěvkem nového autora setkávat i nadále.)

Deportace Židů z Podkarpatské Rusi

Uvádíme další část studentské práce gymnazisty Jakuba Vlacha, která je velice pozoruhodná tématem i kvalitou. Úspěšně ji také obhájil v ústředním kole soutěže studentských odborných prací.

Stěžejní část této práce tvoří doplněné a komentované písemné vzpomínky Soni Vlachové, která se narodila na Podkarpatské Rusi v malém městečku Teresva na rumunských hranicích Podkarpatské Rusi. I přesto, že byla země chudá, prožila šťastné dětství v zemi nevídané tolerance, dokud následné události neobrátily a nerozbitly celou společnost. Soňa prošla ghettem, vyhlazovacím táborem Osvětimi-Březinkou a otrockou prací v Kruppových závodech pod velitelstvím koncentračního tábora Buchenwald a osvobozena byla až anglickou armádou 15. 4. 1945 v koncentračním táboře Bergen-Belsen. Soňa říká, že pokud by nebylo její syna a její sestry – Idy a Goldi, nikdy by se konce války nedožila. Po celou dobu trvání války jí byly oporou.

Než nás nahnali do „dobytek“ (1940–březen 1944)

„Jmenuji se Soňa Rezmovičová. Narodila jsem se v Teresvě roku 1929 jako páté dítě. Celkem nás doma bylo sedm dětí. Můj tatínek pracoval ve mlýně. Ten mlýn patřil jedné židovské rodině jménem Šimšovičovi. Jejich majetek později zabrali Němci. Maminka pracovala jako telefonistka na poště. Později začala i šít, byla nás početná rodina. I Rusíni k nám chodili...“

Život v Karpatech nebyl jednoduchý. Byla to oblast víceméně bez průmyslu, pouze se v tamějších lesích kácely stromy, které pak měly sloužit převážně jako palivo. Prodej dřeva Židům byl za maďarské okupace zakázán. Nezákonnou cestou a přes známosti u dráhy si byla rodina Soni schopna nějaké topivo obstarat. Zimy tam byly kruté. V poloninách mohly napadnout až dva metry sněhu, rtuť teploměru klesala až k 30 stupňům mrazu. Vítr byl takový, že vyvracel telegrafní sloupy. V okolí číhali vlci. Nebezpečí bylo přítomné všude. Většina Rusínů, která žila daleko od měst, a tedy od škol, byla negramotná.

„...V Karpatech byly plné lány slunečnic. Pěstoval je každý soukromník, nejenom pro sebe, ale i na prodej. My děti jsme ta slunečnicová semínka zbožňovaly. Postavily jsme se do řady a křičely na tatínka: „Dej nám ještě!“ Tatínek se smál. Měla jsem šťastné dětství... než nás dostihla válka... psal se rok 1940...“

Toho roku přišla rodina o otce a o živitele. Již předtím, od roku 1938, kdy se část Podkarpatské Rusi stala součástí Maďarska na základě tzv. vídeňské arbitráže, se musel každý den hlásit na policejní stanici. Jen proto, že pocházel z Berdičeva, nedaleko od Kyjeva. Historik Ivan Pop poukazuje ve svém e-mailu autorovi práce (z 15. 2. 2017) na skutečnost, že Berdičev bylo přelidněné

město s velmi početným židovským obyvatelstvem. A po revoluci na Ukrajině se Židé stávali oběťmi pogromů.

Sonin otec se ničím neprovinil, ale byl občanem Sovětského svazu a k tomu židovské národnosti. Byl vězněn v Budapešti. Dlouho o něm neměli ani jedinou zprávu. Bylo nemožné s ním navázat kontakt, či se s ním vidět. Po roce vězení byl odvezen na práci ke Kamenci-Podolskému, kde pracoval na zákopec a stal se obětí první takové deportace, jak uvádí pan Ivan Pop ve svém e-mailu. V Teresvě a v nedaleké Usť-Čorně žily převážně německé rodiny, říkalo se jim cipcer – švábové. Jejich synové se dobrovolně hlásili do války. Když se vrátili do Teresvy, rádi se chlubil masakry, které prováděli na Židech. Dokonce se chlubil činy, které spáchali na těch, které dobře znali ze svého domova.

Netrvalo dlouho a rasová nenávist se začala projevovat ve vyhláškách, které omezovaly pohyb i svobodu Židů. Byly vylepené po celém městě. Židé přestali dostávat potravinové lístky, nesměli po devatenácté hodině vycházet z domu, být zaměstnáváni ve státních službách, čímž babičky maminka přišla o svo-

Synagoga v Užhorodě

ji práci telefonistky na poště. Rodina se ocitla nejen bez otce, ale i bez pravidelného příjmu peněz. Také nesměli poslouchat rádio, nemohli opustit město. Židovské děti byly vyloučeny ze škol.

„Jednou k nám přišel maminky známý a řekl: „Sosi, slyšela jsi o tom, co Maďaři vymysleli na židovské obyvatelstvo? Budou chtít rodokmeny! Hledat, kde se kdo narodil. Tebe se to netýká, vždyť tě znám odmala, že jsi z Teresvy.“ Tehdy to ty chudé lidi stálo spoustu peněz. Šlo hlavně o ty peníze.“

Šlo hlavně o ty peníze... Za nedlouhou dobu bylo vydáno nařízení, že Židům budou za-

baveny veškeré cennosti – zlato, peníze, stříbro, vkladní knížky, mosazné svícny. U každého domu se majetek sepsal a následně ho vlastníci museli dobrovolně vydat. Soni maminka se snažila alespoň část jejich majetku schovat u známých Martinovičů. Byli to Rusíni a rasová nenávist ze strany Adolfa Hitlera se jich netýkala.

Stále častěji se mluvilo o blížících se transpotech. Někteří se snažili utéct do SSSR, tam na ně většinou čekal gulag. Nebo si obstarávali falešné doklady. Dle Soniných slov jen málo z těchto pokusů skončilo úspěšně a šťastně.

„V Teresvě nebyl rozhlas. Přes město chodil pan Kociba s bubínkem. Vždy vyhledával nějaká nová rozhodnutí a nové vyhlášky. Teď hlásil zprávu, že všichni občané židovského původu si mají připravit potřebné věci. Chystali jsme se na transport. Nikdo nesměl klást odpor nebo mít střelnou zbraň.“

Maminka Soni nasušila chléb a potraviny, co měli, zabalili s sebou. Ještě toho dne Soni spolu s její rodinou a ostatními Židy z Teresvy za velkého křiku nahnali do dobytčáků. Nic víc tam nebylo než dva kýble v jednom vagonu. Jeden na pití, druhý na vykonání potřeby. Vlak se dal do pohybu. Odjížděli z Teresvy a nikdo nevěděl, kam. Psal se rok 1944 a bylo těsně před Velikonocemi.

Cesta do továrny na smrt (březen 1944–srpen 1944)

Na jaře roku 1944 maďarská správa nechala zřídit ghetto ve městě Mátészalka, které dokázalo pojmout až 18 000 lidí. Převážná většina místního obyvatelstva byla vystěhována a jejich domy byly přibližně na 3 týdny až měsíc obsazeny podkarpatskými Židy. Hlavním důvodem, proč nacisté začali vytvářet ve městech ghetto byl, že potřebovali Židy někde shromažďovat, aby je mohli posléze hromadně poslat do vyhlazovacích koncentračních táborů zejména na východě. Ghetto nefungovalo příliš dlouho a zrušeno bylo téhož roku v červnu. Poslední transport směřoval do Osvětimi-Březinky.

Soňa vzpomíná, že její maminka měla dvě sestry. Jedna z nich byla moc krásná, a to se jí stávalo osudným. Skoro každý den za ní přicházel jeden z německých důstojníků, který dohlížel na pořádek v ghettu. Zneužíval ji a kruté bil před zraky jejich dětí.

Soňa spolu s ostatními rusínskými Židy stála před branou Osvětimi 15. 3. 1944. Tou dobou začínal koncentrační tábor svůj „rozkvět“. Většina Židů, která sem byla v roce 1944 deportována, byla z Maďarska a oblastí pod jeho nadvládou. Vyhlazení maďarských Židů bylo podle A. Eichmanna (velitel SS) nezbytným krokem.

Cesta trvala odhadem třicet hodin. V současné době si jen stěží dokážeme představit, jak moc museli být lidé z takové jízdy vyčerpaní. Na tak dlouhou cestu nemohli pochopitelně stačit. Jediný přívod kyslíku tvořily šterbiny mezi prky.

JAKUB VLACH

Pokračování v příštím čísle

Za Československom je nám doteraz ľúto

Rozhovor s predsedom Národnej rady Rusínov Jevgenem Županom

Po druhej vojne prišlo Československo o Podkarpatskú Rus, ktorú obývali prevažne Rusíni. Ako vnímate tento významný medzník v histórii rusínskej národnosti?

Josif Stalin diktoval svoje podmienky pre Československo napriek tomu, že po oslobodzovaní cez druhú svetovú vojnu sa obnovovali pôvodné hranice krajiny. On si to však spravil po svojom a Podkarpatská Rus bola najprv nazvaná Karpatská Ukrajina a neskôr Zakarpatská Ukrajina, ktorá bola definitívne pripojená k sovietskemu bloku. Predseda československej vlády Fierlinger a sovietsky minister zahraničných vecí Molotov podpísali v Moskve zmluvu, podľa ktorej Podkarpatská Rus pripadla Sovietskemu zväzu. Rusínov sa na to však nikto nepýtal, rušili sa československé úrady a nastalo veľké presídľovanie tisícov ľudí. Takto najprv zlikvidovali náš štát a potom postupne i rusínsku národnosť. Všetci sme sa stali Ukrajincami a z územia v roku 1946 vytvorili Zakarpatskú oblasť, ktorá je od roku 1991 súčasťou nezávislej Ukrajiny.

Kresba Fedor Vico

Na život v bývalom Československu sa spomína iba v dobrom. Prečo?

Keď existoval náš štát, ktorý bol súčasťou Československa, to bola asi najšťastnejšia etapa v histórii Rusínov. Československo bolo demokratickým a priemyselne najvyspelejším štátom nielen v Európe. Podkarpatská Rus k nemu patrila 19 rokov. Rusínom sa ponúkali viaceré možnosti, ako rozvíjať svoju identitu – mali vlastné školy i úrady v rusínskom jazyku. Mohli sa zúčastňovať na voľbách do regionálnej vlády, krajina pocítila silný ekonomický rozvoj. Mnoho ľudí dodnes na to spomína a ľutuje, čo sa stalo.

Ďalšia možnosť na autonómiu prišla v roku 1991, keď sa konalo referendum z iniciatívy Kyjeva. Za autonómnu Zakarpatskú oblasť, ktorá by bola súčasťou novovytvorenej nezávislej Ukrajiny, sa vyjadrilo 78 percent obyvateľov regiónu. Ako sa skončil tento pokus?

Pred rozpadom Sovietskeho zväzu hovorili rusínske organizácie, ktoré existovali nielen na Ukrajine, ale aj na Slovensku, v Česku, Poľsku, Maďarsku, o rozšírení samosprávy v tejto oblasti na predvojnovú úroveň. Vtedy sa na Ukrajine konalo veľké referendum a jeho súčasťou bolo i lokálne referendum v Zakarpatsku. Odvtedy už však prešlo 24 rokov a nič sa nezmenilo. Centrálna vláda ho neuznala a nepovolila rozšírenie samosprávnych právomocí. Okrem Rusínov tu bok po boku žijú Ukrajinci, Maďari, Slováci a ďalšie národnosti. Kolorit života je tu veľmi pestrý, ale žijeme v harmónii. Spoločnosť funguje trochu inak ako v iných častiach Ukrajiny. Súčasný právny stav na Ukrajine však autonómiu ani neumožňuje. Na východe krajiny prebieha vojna a bol vydaný zákon, že kto bude hovoriť o autonómii, bude zatknutý. Preto v súčasnosti nemôže byť o takýchto snahách a riešeniach reč, nemohli by byť v žiadnom prípade prijaté.

Napriek tomu sa na Ukrajine chystajú zmeny. Môžu priniesť Zakarpatskej oblasti nezávislosť?

Prezident Porošenko sa pred časom vo svojom prejave venoval aj reformám, ktoré majú decentralizovať štátnu správu. Decentralizácia však nemá mať nič spoločné s federalizáciou a územnou celistvosťou. Porošenko a centrálna vláda hovoria len o decentralizácii moci v prospech regiónov. My hovoríme, aby boli Rusíni opatrní a obozretní vo svojich požiadavkách a rečiach. Nechceme, aby sa tu stalo niečo podobné ako na východe

Ukrajiny. Nechceme tu žiadny konflikt ani konfrontáciu medzi národnosťami.

Špekulácie o odtrhnutí či autonómii sa objavujú. Údajný rusínsky líder Petro Geeko, ktorý žije v Rusku, mal požiadať prezidenta Vladimíra Putina o pomoc pri vytvorení republiky Podkarpatské Rusko.

Ide o propagandu a mediálnu vojnu zo susedskej krajiny na severe, ktorá má záujem o ďalšiu destabilizáciu situácie na Ukrajine. Cielí preto na rusínsky problém, ktorý Ukrajina dosiaľ nevyriešila. My hovoríme, aby štát spravil Rusínom nejaké ústupky, čím by zmizli dôvody na podnecovanie konfliktov v našom regióne. Petro Geeko rusínsku problematiku v kraji nevyrieši, pretože tu nemá vplyv. Navyše sa už dlhšie zdržiava mimo Zakarpatska a Ukrajiny. Národná rada chce uznanie rusínskej národnosti na Ukrajine a otázku referenda z roku 1991 riešiť zákonnou cestou s ukrajinskou vládou. Zároveň žiadame, aby medzinárodné organizácie pomohli pri hľadaní odpovedí na tieto otázky.

Aký je postoj Rusínov k proeurópskemu smerovaniu Ukrajiny?

Národná rada Rusínov a všetky rusínske organizácie majú vstup Ukrajiny do Európskej únie medzi svojimi cieľmi a túto pozíciu nikdy nenechali. Národná rada vždy zastávala tento postoj, pretože nie je to tak dávno, čo náš región v Európe bol a chceme, aby aj Ukrajina šla európskou demokratickou cestou. Rusíni žijú i na Slovensku, v Poľsku, Maďarsku, Česku – mali by sme k sebe jednoducho bližšie.

Po celom Mukačeve visia plagáty verbujúce do armády, ktorá bojuje v Donbase. Chcú Rusíni zomierať za Ukrajinu?

Sme mierumilovný národ. Prajeme si čo najrýchlejší koniec vojny, pretože Rusíni nikdy nechceli vojnu, ani v nej bojovať. Do ozbrojeného konfliktu však odchádzajú ako vojaci aj Rusíni a stoja na strane Ukrajiny. Zásadne sme proti vojne, požadujeme urýchlené skončenie konfliktu a hľadanie dohody či kompromisu. Predlžovanie bojov má ďalekosiahle dosahy, ktoré tvrdo pociťujeme v našom regióne. Upadá ekonomika, ľuďom sa rapídne zhoršuje kvalita života.

Neuznanie rusínskej menšiny stavia Rusínov do pozície občanov druhej kategórie, ktorí nedostávajú podporu od štátu na kultúru a vzdelávanie.

Žiadame stav, ktorý panuje v Európe, na Slovensku a v okolitých štátoch. Rusíni majú svoje práva. Nie sme síce diskriminovaní, ale chceme lepší život, aby sa naše otázky riešili v európskom duchu. Na celoštátnej úrovni totiž Rusíni neexistujú, všetci sme Ukrajinci. V druhých štátoch sú uznaní ako národnostná menšina a v tom je náš problém. Od rozpadu Sovietskeho zväzu však nastal pokrok. Raz za týždeň máme svoje vysielanie v televízii i rozhlase. Môžeme usporiadať festivaly, rozvíjať folklór, máme knihy v rusínskom jazyku. Napriek tomu sa chceme vyrovnávať Rusínom v okolitých štátoch. My nemáme školy, iba takzvané nefunkčné. Na Slovensku napríklad existuje na Prešovskej univerzite možnosť študovať rusínsky jazyk a kultúru. V príkladoch by som mohol pokračovať. Mnohí z nás sú nahnevaní, že s nami o tom nechcú hovoriť. Radikálne riešenia však odmietame. Stačí sa pozrieť na to, čo sa deje na východe Ukrajiny.

MAREK NĚMEC

Profil Jevgena Župana

Jevgen Župan sa narodil 1. januára 1951. Medicínu vyštudoval na Užhorodskej štátnej univerzite. Známý mukačevský lekár dlhé roky pôsobil ako primár na oddelení anestéziológie a intenzívnej starostlivosti Zakarpatskej regionálnej detskej nemocnice v tomto meste, pak sa stal jej riaditeľom. V rusínskom hnutí sa angažuje od prelomu 80. a 90. rokov. Zastáva post predsedu Národnej rady Rusínov na Zakarpatsku, ktorá zjednocuje 90 percent rusínskych organizácií pôsobiacich v Podkarpatskej Rusi. Zároveň pôsobí ako poslanec Oblastnej rady Zakarpatska, do ktorej ho zvolili už štyrikrát. V minulosti bol členom Mukačevskej mestskej rady.

mn

Zdroj: rusyn.sk

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatká Rus* (Прага – Пряшів)

*Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.*

Александр Духовный

70 років од мученицької смерті блаженого Теодора

Недавно саме собі припомняли 70 років од смерті одного із великих адмінів русиньського народу, блаженого священомученика Теодора Ромжа. Хто був тот мукачівський владыка, котрый не пасовав совітськы властям, яки анектовали Підкарпатську Русь, аж так, же му взяли жывот?

Із штатистичного боку мож повісти, же владыка Теодор був за порядком 37-ым по мені знамым єпископом Мукачівської грекокатолицької єпархії і 25-ым по Ужгородській унії од 1646-го року. Ромжа рядив єпархію в найкритичнішій періоді, коли в дослідку обмежованя її діяльности і великого тиску шло о її ліквідацію. Жертвов того пронаслідованя став ся і Ромжа, котрый своїов мученицьков смертьов указав священникам і віруючим приклад завзятости за праведне діло.

Теодор Ромжа народив ся 14-го апріля 1911-го року у Великім Бычкові на Підкарпатській Русі, котра втогды іщі належала під Угорьско. Быв девятюв дітинов Павла і Марії за свобідна Семаковой. Родина жыла скромно в християнській душі. Знає ся о такій інтересности зо жывота Теодора, же як малый хлопець рад слухав оповіданя із жывота святих і коли пришла бісідна на мученицьку смерть, часто росплакав ся.

Основну освіту Теодор Ромжа здобыв у Великім Бычкові, потім в роках 1922 аж 1930 штудовав на гімназії в Хусті, котру закінчив з вынятково добрыма результатами. Теодор, як ся пише в його жывописі на сторінці Мукачівської грекокатолицької єпархії, був як гімназіста смільым, приятельськым, комунікативным, ниґда не піднімав голос, жебы когось образив. Про його справедливость го много меншых дітей просило, жебы россудив їх векшы ці меншы конфлікты і взаємно їх помірив. Быв так само добрым шпортовцьом. Окрім того співав в церкві і на літургії читав Апостола.

Родічі Теодора Ромжа хотіли, жебы ся став інжніром, но він чув покликаня до священства і так не слухав своїх родічів і одходить по гімназії до Рима, жебы стати ся священником. Кінцьом октобра 1930-го року приходить Ромжа до Рима на колеґію Germanicum-Hungaricum і восени 1934-го року, кідьже мав думку іти на місії до Росії, перешов на колеґію Russicum. Філософію і богословіє абсолвовав на Панській григоріаньській універзиті.

Теодор Ромжа був 25-го децембра 1935-го року высвячений за дякона і 25-го децембра 1936-го року го єпископ Александер Стойка рукоположив на священника. Назад, на Підкарпатську Русь ся Ромже вертат аж в році 1937, коли докінчив ліценціат і такой наступив на воєньску службу.

Душпастьєрську діяльність Ромжа зачав 10-го марца 1938-го року, коли був посланий служыти на парохію в Нижніім Быстріім і Березові. Його робота на парохії не была легков. Было там вельо православных, іщі веде атеїстів. Реліґійны і господарьскы справы в тих селах были в злім стані. Хоць сам був вихованый в російській колеґії Russicum про роботу міжкі православными, був того погляду, же скоріше як бы мав на свою віру обергати православных, є потрібне виховати таких грекокатоликів, котры бы їм вказали добрый приклад. Ромжа мав

втогды туту, жебы ся вернути до Рима, де бы собі докінчив свої докторандьскы штудії, но тота тута ся із різних причин не наповнила.

Кінцьом літа 1939-го року дішло в жывоті Теодора Ромжи ку нечekanій ситуації. Намісто того, жебы ішов до Рима штудувати, зачінат на основі менованя урядуючого єпископа Александра Стойки діяти в Ужгородській богословській семінарії як шпірітуал і професор філософії. В семінарії Ромжа має намагу запровадити зміны, котры бы підняли рівень формації богословів.

Хоць менованя до семінарії было про Ромжу нечekanым несподіваньом, не было то іщі нич проти того, што го чекало в звязку з далшьма діями. В септембрі 1944-го року діставать

бузу з менованьом за єпископа – титуларного єпископа апійського і апостольского адміністратора Мукачівської грекокатолицької єпархії. Рукоположіня на єпископа проходило в Ужгородськім катедралнім соборі 24-го септембра 1944-го року.

Єпископска служба преосвященного Теодора была курта, но цілий тот час був наповнений любовю ку Христові і його Церкві, і намагов о то, жебы міжкі віруючіма і священниками во своїй єпархії підкрішив смілого, храброго духа вірности Католицькій церкві. Функцію єпископа Ромжа здобыв в часі, котрый був траґічний про Грекокатолицьку церкву. Підкарпатя было занедовга присдиане до Совітського союзу і комуністичны власти зачали ліквідовати Грекокатолицьку церкву єднако, як то было в сусідній Галичині. Но там церкву была основов, головным жрідлом української націоналістичной опозиції нового режіму. Факт, же церкву на Підкарпатю была інна – русиньська і ненационалістична, не мало про режім жадне значіння.

Наперед совітськы тайны службы хотіли пересвідчити Ромжу, жебы перешов до православія і жебы передав єпархію під юрисдикцію Москвы. Коли того Ромжа категорічно не прийав, НКВД перешло на свої добрі випробованы методы. 27-го октобра 1947-го року група агентів спецслужбы zorganizовала гаварію на дорозі міжкі селами Іванівці і Лохово так, жебы гаваровало авто, в котрім сідив єпископ. Ромжа не умер з причіны гаварії, пережив і був в шпиталю в Мукачові. Іщі рано 31-го октобра 1947-го року прийав владыка Теодор в шпиталю святих тайны. Умер аж 1-го новембра по півночі, курто по тім, што му была дана отрова, яку му подала агентка тайной службы, котра ся переоблекла за здравотничку. Похорон владыкы одбыв ся 4-го новембра. Його тіло похоронили до кріпты Ужгородського катедралнього собору.

Владыка Теодор Ромжа був 21-го юнія 2001-го року Папом римськым Йоаном Павлом II. у Львові выголошений за блаженого. Літурґічна спомина на блаженого Теодора была встановлена на 1-го новембра, день, коли умер. Сучасный єпарха Мукачівської грекокатолицької єпархії Мілан Шпанік пожадав о позволіня, жебы свято припоминало ся 31-го октобра, кідьже і на Підкарпатю є завжывано святити „Душičкы“ і люди втогды ходять на цїнтері.

Окрім 31-го октобра святкує ся в літурґічнім календарі і перенесіня його остатків, і то 28-го юнія. Як ся ку тій даті дішло і о яке перенесіня остатків іде?

Наперед ся думало, же тіло єпископа было іщі в 50-тых роках з місця похороніня однесене і зничене совітськыма органами. По несподіванім найджіно тіла загнули го на експертїзу до Будапешту, жебы обвірти його правость. По выголошіню владыкы Теодора за блаженого, дия 27-го юна 2001-го року, і по скінчїно експертїзы были його мошї перевезены святочным способом через Маріяповч і Собранці до Мукачівської єпархії - до Ужгорода. Днесь суть в Катедралнім соборі Воздвиженія Честного Креста, в каплічї на лівім боці церкві, на місці, котре собо блаженный Теодор іщі за жывота облюбив, і де часто служыв літурґії.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Stopy po Andreji Hopákovi

Ráda bych vás poprosila o pomoc v této věci: pomáhám kolegům z památníku Gedenkstätte Münchner Platz v Drážďanech a ÚSTR v Praze s dohledáváním informací o československých občanech, kteří byli za druhé světové války v Drážďanech popraveni. Mezi nimi byl i Andrej Hopák či Hopak (Andrij, Ondřej), narozený 21. 2. 1910 v Berehovu, české národnosti, povoláním sochař. V době rozsudku měl bydliště v Drážďanech (stav k roku 1943/1944). Zjistila jsem z pobytové přihlášky, že do Prahy přišel v roce 1928, pak zřejmě studoval nějakou uměleckou školu. V Německu mohl být například totálně nasazený. Najde se mezi čtenáři a členy SPPR někdo, kdo by o něm měl více informací?

Magda Veselská

veselska.magda@gmail.com, 731 569 362

Výstava knih o Podkarpátí

V časopise naší Společnosti jsem se dozvěděl, že se připravuje na příští rok výstava českých knih o Podkarpatské Rusi. Předpokládáte vystavit i moji knihu o železnicích na Podkarpatské

Rusi? Mohl bych přidat i maďarské vydání této knihy, které tam vyšlo.

Přípravu dalšího (doplňného) vydání této knihy a cestování do této oblasti jsem bohužel musel ze zdravotních důvodů pozastavit a předat mému kamarádovi, který v mé činnosti dále pokračuje.

Karel Beneš

Špatně informovaná média

Plně stojíme za názorem, který publikoval Jan Kruml v čísle 1/2017. O znalostech některých novinářů si neděláme rozhodně žádné iluze. Předválečné hranice ČSR se už nikdy nepodařilo obnovit, ale skutečnost, že takové byly, se stále přehlíží, což je více než tristní! Nelze rozhodně pominout, že sovětský vůdce Stalin a komunistické strany Sovětského Svazu a Československa Rusínům nic dobrého nepřinesly, byť paradoxně řada Rusínů se dostala v ČSSR do vysokých státních funkcí, např. prof. Ján Pješčak.

Na druhé straně však skutečný vědec (viz článek „Národnost je otázka přesvědčení“)

by měl zachovávat objektivitu a zdrženlivost. Prof. Rychlík ve svém rozhovoru na str. 3 uvádí, cituji: „...pokud bychom vycházeli z pseudo-vědeckých teorií lupiče Stalina...“. Nesouhlas se Stalinovou definicí národa (rozuměj definicí sovětských vědců, kterou si Stalin s největší pravděpodobností přivlastnil) ještě nedává důvod k emotivním výrokům.

Mgr. Petr Dobrý, Ján Ksič, Pardubice,

JUDr. Petr Šáda, Bořice,

Miroslav Verner, Dašice

Pátrání po rodokmenu rodiny Čechových

Můj otec se jmenuje Ctibor Čech, datum narození: 11. únor 1941. Děda Pavel Čech se narodil 10. července 1910, datum úmrtí neznám. Babička Marie Čechová (rozená Lisovičová) žila v letech 15. srpen 1908 – 19. březen 1981.

Všichni výše jmenovaní byli narozeni ve Svaljávě. Rád bych získal o svých prarodičích více informací. Může mi někdo pomoci?

Předem moc děkuji.

Roman Čech

romida@tiscali.cz

Na skok v Užhorodě

Jsou místa, která navštívíme rádi třeba jen na tři dny – vzdálenost tu nehraje roli. Pro mě k nim patří návštěva Užhorodu, kde objevím vždy něco nového, i když snad poutavého jen pro mne. Použil jsem expresu zvaného LEO – Praha – Brno – Košice, s přestupem na autobus do Užhorodu z Košic. Jestliže jsem v jednom článku (Klopytání Jasinou) popisoval tamní mizernou dlažbu, v Užhorodě je tomu téměř jinak. Jen v Galagu, kde jsou chodníky uchované ještě z první republiky, jsem mohl spustit oči z dlažby. Je tu síce snaha vybudovat slušné chodníky, ale dlažba, neví proč, se často vzdouává a místo výkladních skříní, kolem nichž jdu, musím upřít pozornost na dlažbu, po níž kráčím.

S potěšením jsem směřoval k budově pošty do městské části postavené našimi pradědy. Tu však dnes nechali necitlivě zarůst jakousi zelení. Svě rozladení jsem si ukonejšil kouzelnou procházkou stromořadím od lávky u starého divadla k bustě TGM. Silniční most na konci aleje, postavený ještě našimi úřady v r. 1938, spojuje staré město s novou moderní částí, kde kypí rušný život srovnatelný s jinými novodobými městy. Líbí se mi podobný kontrast mezi oběma břehy široké řeky mých vzpomínek. Jako vždy při své návštěvě této země, i dnes si všímám a porovnávám módní trendy oblečení hlavně u mládeže. Stejně jako jinde v Evropě ani zde u mladých nechyběla záliba v barevných botách, či tkaničkách v nich. Objevuje se tu i dlouhotrvající slabomyslná móda roztrhaných kolen nohavic – inu, příklady táhnou! Jinak zde panuje čilý stavební ruch. Mění se dlouhodobá podoba hotelu Koruna skrytá zatím pod lešením – ty, kteří ji znali, překvapí její proměna v reprezentační palác. Zvláště staromódní

střecha dozná velké změny. Pokračuje též rekonstrukce divadla – kina Urania; dnes je budova v dezolátním stavu. Nachází se v ní v současné době Spolek přátel ČSR.

Podle mého mínění by měl náš konzulát ocenit vztah zdejších přátel ČR a pomoci jim k urychlení dostavby tohoto někdejšího kulturního stánku česko-slovenské menšiny. Zatím jsme byli svědky, jak tu naši rusínští přátelé vyřizují svou agendu a teteli se v kabátech v podzimním nečase. Mimochodem, kdo z ČR navštíví tento klub, jakoby se octl v prostředí oslavného nadšení počátků naší republiky. Je to výkladní skřín jako stvořena k oslavě stoletého výročí zrození Masarykovy republiky.

Pamětníka těší každá změna, která město zkrášluje. Příkladem jsou právě dobudované schody mezi synagogou a přilehlým náměstím – praktická zkratka s výhledem na město členitá natolik, že se na vrcholu schodiště za zídoku takřka dotýkáte nejhezčího chrámu ve městě. Místo jak stvořené pro lovce fotografických záběrů; však se to tu jimi jen hemží. – tento fenomén Užhorodu dosud chyběl. Nejedna z nás se nevyhne srovnání s pražskými zámeckými schody. Nový návštěvník tohoto slovenského koutu je překvapen, jak snadno se s místním lidem domluví. Je to jistě i vlivem dávného předválečného soužití různých etnik, kdy jsme se domlouvali mezi sebou a bezděčně míchali různé jazyky. Někdy z toho vycházela až komická řečová zkomolenina, se kterou jsme se však my všichni, příslušníci četných národností, mohli bez problému porozumět. Vzpomínám si, jak jsem jako předškolák rozveselil rodiče příhodou s jedním chlapcem, jemuž se chtělo vykonat velkou potřebu – a vyžadoval si to neustálým voláním:

sestřička, ja by srau! Podobné projevy nikoho v tomto mnohoetnickém složení nevzrušovaly a společně se též netrápila otázka konverze. Leč nejen městem žijí ve člověk. Užhorod stejně jako Brno a vzdáleněji i Praha mají přírodu – jak se říká – na dostřel. Hned za předměstím Radvankou začíná les, který se táhne společně s řekou Už až k užovskému průsmyku. Pro obyvatele města to je vítaná přírodní změna i s blízkým hradem Nevické, k němuž směřují kroky romanticky založených turistů. A zde mě čekalo zklamání v podobě přípravy parkoviště těsně pod hradem. Je koncipováno velkoryse, avšak tuším, že místo blízkých romantických vycházek obyvatel vezme za své. Současný hlomoz silničních strojů jakoby napovídal, že konec klidného zákoutí se blíží.

Ale přesto nelitujeme té hrsti třídních domů, které nás provází k domovům.

JAN ROMAN

